

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÝCH STUDIÍ

**ZMĚNA ŽIVOTNÍCH POSTOJŮ V PRAXI
SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA**

Bakalářská práce

Olomouc 2010

Autor práce

Vladimír Reško

Vedoucí práce

Mgr. Petra Jurkovičová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne

Vladimír Reško

Děkuji Mgr. Petře Jurkovičové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce. Děkuji za laskavost a ochotu, s kterou mě doprovázela v průběhu zpracování práce a zvláště pak na jejím konci.

1	OSOBNOST SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	7
1.1	POJETÍ OSOBNOSTI	7
1.1.1	<i>Stručný historický vývoj vnímání osobnosti.....</i>	7
1.1.2	<i>Novodobý důraz na dynamické pojetí osobnosti.....</i>	8
1.1.3	<i>Obtíže psychologie v definici psyché, lidské osobnosti vůbec.....</i>	11
1.1.4	<i>Filozofický pohled na osobnost v podání Berďajeva.....</i>	12
1.1.5	<i>Pohled na osobnost v podání Viktora Emanuela Frankla .....</i>	15
1.2	ZÁJEM O SEBE	16
1.3	POŽADAVKY NA OSOBNOST SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	17
2	PŘEDPOKLADY VE SVĚTONÁZORU SPECIÁLNÍHO PEDAGOGA.....	19
2.1	POJEM SVĚTONÁZOR, ZÁKLADNÍ POSTOJE A PŘEDPOKLADY	19
2.2	DOBŘÁ A ZLÁ PŘIROZENOST.....	21
2.3	SVOBODA ČLOVĚKA.....	21
2.4	ČLOVĚK, SPIRITUALITA A PSYCHOLOGIE	22
2.5	VZTAH MEZI PŘESVĚDČENÍM A CHOVÁNÍM	23
3	SPECIÁLNĚ-PEDAGOGICKÁ PRAXE	27
3.1	ZAŘÍZENÍ SPECIÁLNĚ-PEDAGOGICKÁ PRAXE	27
3.2	NORMY VE SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ PRAXI.....	28
3.3	SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÁ POMOC V KONTEXTU „USPOKOJENÍ POTŘEB“	30
4	VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU.....	31
5	CÍLE A HYPOTÉZY, VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	32
6	VÝZKUMNÝ VZOREK	33
6.1	RESPONDENTI PODLE POHLAVÍ.....	34
6.2	RESPONDENTI PODLE VĚKU	34
6.3	RESPONDENTI PODLE DOSAŽENÉ DÉLKY PRAXE	35
6.4	RESPONDENTI PODLE MAXIMÁLNÍHO DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ	35
7	METODY POUŽITÉ VE VÝZKUMU	36
8	ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	37
8.1	VLIV PRÁCE NA VNÍMÁNÍ SEBE SAMA.....	37
8.2	VLIV PRÁCE V MEZILIDSKÝCH VZTAZÍCH	38
8.3	VLIV PRÁCE NA ŽIVOTNÍ FILOZOFII.....	40
8.4	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H1	42
8.5	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H2.....	44
8.6	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H3.....	45
8.7	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H4.....	46
8.8	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H5.....	48
8.9	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H6.....	48
8.10	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H7.....	49
8.11	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY H8.....	50
8.12	OBRAZY ČLOVĚKA, ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY	51
9	ZÁVĚR VÝZKUMU	55
	ZÁVĚR.....	58
	POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY:.....	60
	SEZNAM PŘÍLOH	61

ÚVOD

Cílem diplomové práce je odpovědět na dvě otázky:

- 1) ovlivňuje speciálně-pedagogická praxe osobnost pedagoga a jeho životní filozofii?
- 2) jaké předpoklady ve svém světonázoru má speciální pedagog o člověku?

téma diplomové práce je filozoficky laděné, přesahuje speciální pedagogiku i psychologii; speciální pedagogika jako disciplína pedagogiky se zabývá výchovou a vzděláváním, zapojením jedince do společnosti; pokud je výchova definována jako „*záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter* (Grecmanová a kol, 1999, s. 42).“ pak se nám analogicky musí objevit otázka po hodnotách, ke kterým výchova nutně vede a směřuje.

Speciální pedagog je nositelem hodnot, hodnoty jsou zakotveny v jeho světonázoru. Člověk nemusí být filozofem, aby neměl základní postoje k životu, člověku, k poznávání, k pravdě a realitě vůbec;

existují předpoklady, které člověk má, ještě než vůbec začíná přemýšlet; musí předpokládat, že něco je, než že není. Práce se pokusí zjistit tyto předpokládané základní postoje; filozofická práce by se snažila monitorovat všech základních sedm otázek; nám však jde o monitoring především otázky „kdo je člověk?“, ostatní otázky nejsou součástí výzkumu. Speciální pedagog se ve své praxi setkává především s člověkem, proto nám jde především o zjištění předpokladů právě zde;

člověk však není jen ty, ale i já; nelze oddělovat životní postoj na sebe a na druhé; speciální pedagog bude sotva praktikovat jedny životní postoje v praxi a jiné v osobním životě. Jelikož výchova je o hodnotách, zajímá nás, jakým způsobem předmět speciální pedagogiky – výchova, za níž stojí hodnoty, ovlivňuje speciálního pedagoga samotného a to metodou sebereflexe.

Společným jmenovatelem speciální pedagogiky jako vědního oboru a speciálního pedagoga jako aktivního činitele jsou hodnoty. Tato práce hledá odpovědi na následující otázky: jaký je vztah respondenta k jeho práci? Jak ovlivňuje práce vnímání sebe sama?

Jak práce ovlivňuje mezilidské vztahy? Jak práce ovlivňuje životní filozofii? Jak ovlivňuje základní předpoklady o člověku? Jaké jsou ostatní předpoklady? (svoboda člověka, spravedlnost, víra v Boha).

Práce tedy sleduje dvě linie – vliv praxe na osobnost a životní filozofii a předpoklady v světonázoru; obě linie mají střed ve stejném bodě – a tím je speciální pedagog. Proto i uspořádání této práce bude tyto dvě linie zachovávat.

1 osobnost speciálního pedagoga

V této části budeme sledovat první linii „vliv praxe speciálního pedagoga osobnost a životní filozofii speciálního pedagoga“. Důraz je kladen na požadovanou osobnost speciálního pedagoga, tedy na to, jaké se očekávají vlastnosti. Ohledně praxe speciálního pedagoga bude pojednávat kapitola třetí.

1.1 Pojetí osobnosti

„Abychom porozuměli lidskému chování, musíme porozumět silám, které je utvářejí. V každém z nás je mnoho takových sil. Některé jsou intrapersonální a mají vztah k našim vnitřním pochodům; jiné jsou interpersonální a určují naše vztahy k lidem okolo nás. Tyto síly jsou obecně označovány jako dynamika osobnosti. (Drapela, 1997, s.13).“

Takto začíná svou knihu Drapela, a takovýmto pojetím osobnosti začíná novodobá psychologie: „dynamickým pojetím osobnosti“. Tak tomu vždy nebylo. Pojďme provést krátký historický exkurz na pojetí lidské osobnosti.

1.1.1 Stručný historický vývoj vnímání osobnosti

Dovolujeme si rozdělit historický vývoj vnímání osobnosti na základní 3 etapy:

- 1) **etapa duše** (podstatou osobnosti je duše, metafyzika jako metoda zkoumání);
- 2) **etapa vědomí** (podstatou osobnosti je vědomí sebe sama, metoda introspekce);
- 3) **etapa vědecké psychologie** (zkoumání utvářejících sil; metody: zpočátku empirická zkoumání, později teoretické modely)

Jako typické představitele prvního období bychom uvedli Platóna, Aristotela, sv. Augustina a Tomáše Akvinského.

Jako typické představitele druhého období bychom uvedli Descarta a jeho slavné „Cogito ergo sum“. Johna Locka, Christiana Wolfa, G.W.Leibnize.

V tomto historickém krátkém exkurzu nelze opomenout Wilhelma Maximiliána Wundta, který je považován za zakladatele vědecké psychologie. Roku 1879 založil v

Lipsku psychologickou laboratoř; toto datum je pokládáno jako důležitý mezník - vznik vědecké psychologie.

Třetí etapu rozčleňujeme na období experimentální psychologie, která sice nedefinuje teoretické modely, ale již začíná zkoumat síly, které osobnost, nebo složky osobnosti ovlivňují. Zde patří zmínit ještě Hermana Ebbinghause a jeho zkoumání krátkodobé paměti užíváním bezsmyslných slabik, Francise Galtona, otce nechvalné eugeniky a Williama Jamese, který je také považován za zakladatele vědecké a empirické psychologie, který také byl výrazným pragmatikem.

Druhé období této třetí etapy bychom nazvali obdobím velkých škol, tak jak je známe dnes. Počátky vidíme už v období strukturalismu a funkcionalismu, kdy začíná hrát důležitou roli analýza duševních struktur a tedy potřeba interpretace. Na toto období již navazuje behaviorismus, první z velkých klasických škol, tak jak je dnes známe.

1.1.2 Novodobý důraz na dynamické pojetí osobnosti

Drapela uvádí „že vnitřní svět každé osoby je složitou strukturou takové dynamiky – fyziologických, psychologických a sociálních potřeb, které působí jako motivační činitele (Drapela, 1997, s.13).“ Drapela ve své knize sám rozděljuje dva základní protichůdné pohledy na osobnost:

- 1) teoretici „já“;
- 2) behavioristický pohled, kdy osobnost je pouhou odvozeninou z chování, jež samo je jediným přímo pozorovatelným měřitelným jevem.

Sám Drapela říká o své definici osobnosti, že se blíží přístupu teoretiků „já“: „Osobnost je definována jako dynamický zdroj chování, identity a jedinečnosti každé osoby (Drapela, 1997, s.14).“ V dalším textu se však zajímá o ony dynamické projevy.

O Teoriích osobnosti říká, že nám pomáhají k lepšímu porozumění daného problému, nebo přispívají málo nebo vůbec ne. O těchto teoriích říká že slouží „k vysvětlení interakce

dynamických sil působících v životě každého člověka (Drapela, 1997, s.15).“ Říká tedy, že ony velké teorie jsou opět dynamické.

- 1) **Freudovy teorie** – jedinec je puzen mocnými fyziologickými silami;
- 2) **Adlerovy teorie** – jedinec usiluje o překonání pocitů méněcennosti;
- 3) **teorie K. Horneyové** – rozhodující úlohou mají zážitky dětství;
- 4) **Sullivanovy teorie** – osobnost je výsledkem pouze interpersonálních vztahů (vývojové pochody v oblasti sociální, sexuální, kognitivní; teorie „prsu v ústech“);
- 5) **Frommovy teorie** – osobnost jako celek zděděných a získaných duševních vlastností; dvě složky osobnosti - temperament a charakter;
- 6) **Eriksonovy teorie** – mluví o egu, důraz však klade na vývoj osobnosti jako proces probíhající epigenetickými stadii od narození do dospělosti (osm stadií);
- 7) **behaviorismus** (I.P..Pavlov, Clark Hull, B.F.Skinner) teorie klasického podmiňování, zpevnění reakcí prostřednictvím redukce pudových potřeb, operantní podmiňování);
- 8) **Dollardova a Millerova teorie učení** – proces učení založený na sledu podnět – odezva – vznik návyku. Signál, odezva, zpevnění;
- 9) **Catellovy teorie** – popisný přístup; rysy a faktory; „úplná definice osobnosti nepřipadá v úvahu“;
- 10) **Lewinovy teorie** – topologický přístup (vztahy mezi částí a celkem); vývoj osobnosti jako proces diferenciacce. Struktura osobnosti $L = P + E$);
- 11) **Allportovy teorie** – „osobnost je něco a dělá něco“; Osobnost je dynamická struktura a je třeba ji vnímat v procesu pozvolného rozvíjení. Nemá jednotící či ústřední činitel; obsahuje jednotné myšlenky a metody psychologie. Uvědomuje si filozofické výchozí pozice všech směrů, ze kterých si vybírá;
- 12) **existenciální filozofie** - (Søren Kierkegaard, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Alberto Moravia, Karl Jaspers), důraz na existenci a na svobodu; existence není dána samotným faktem života;
- 13) **teorie Já** – Carl Rogers; jevové pole se skládá z organismu a já; organismus je místo tendence k seberozvíjení a psychofyzický základ veškerého prožívání; teorie „já“ – důležitý je proces;
- 14) **holistické teorie** – (Kurt Goldstein) osobnost je integrovaná entita. Neogestaltismus. chování je interakce tvaru a pozadí;

15) **logoterapie Viktora E. Frankla** – lidská povaha je trojdimenzionální (fyziologická, psychologická, noologická (zde leží vůle ke smyslu). člověk zůstává svobodný, i když je ve své svobodě omezen.

Drapela uspořádává teorie do klasifikačního systému, který má dva póly:

Tabulka č.1 Klasifikační systém teorií osobnosti dle Drapely (1997, s.158).

měření a hodnocení osobnosti nejsou zdůrazňovány důraz na osobní svobodu osobnostní rozvoj zevnitř: tendence k sebeaktualizaci / adekvátnosti	PÓL "A" osobnost je dedukce z chování objektivní / vnější vztahový rámec																											
	<table border="1"> <tr> <td>BEHAVIORISMUS</td> <td>Pavlov, Hull, Skinner</td> </tr> <tr> <td>TEORIE UČENÍ</td> <td>Dollard a Miller</td> </tr> <tr> <td>RYSOVÁ A FAKTOROVÁ TEORIE</td> <td>Cattell</td> </tr> <tr> <td>INTERPERSONÁLNÍ TEORIE</td> <td>Horneyová, Sullivan</td> </tr> <tr> <td>INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE</td> <td>Adler</td> </tr> <tr> <td>PSYCHOSOCIÁLNÍ TEORIE</td> <td>Fromm, Erikson</td> </tr> <tr> <td>PSYCHOANALYTICKÁ TEORIE</td> <td>Freud</td> </tr> <tr> <td>ANALYTICKÁ TEORIE</td> <td>Jung</td> </tr> <tr> <td>TEORIE POLE</td> <td>Lewin</td> </tr> <tr> <td>SYSTEMATICKÝ EKLEKTICISMUS</td> <td>Allport</td> </tr> <tr> <td>HOLISTICKÁ TEORIE</td> <td>Goldstein, Maslow</td> </tr> <tr> <td>LOGOTERAPIE</td> <td>Frankl</td> </tr> <tr> <td>FENOMENOLOGIE</td> <td>Husserl, Combs a Snygg</td> </tr> <tr> <td>TEORIE JÁ</td> <td>Rogers</td> </tr> </table>	BEHAVIORISMUS	Pavlov, Hull, Skinner	TEORIE UČENÍ	Dollard a Miller	RYSOVÁ A FAKTOROVÁ TEORIE	Cattell	INTERPERSONÁLNÍ TEORIE	Horneyová, Sullivan	INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE	Adler	PSYCHOSOCIÁLNÍ TEORIE	Fromm, Erikson	PSYCHOANALYTICKÁ TEORIE	Freud	ANALYTICKÁ TEORIE	Jung	TEORIE POLE	Lewin	SYSTEMATICKÝ EKLEKTICISMUS	Allport	HOLISTICKÁ TEORIE	Goldstein, Maslow	LOGOTERAPIE	Frankl	FENOMENOLOGIE	Husserl, Combs a Snygg	TEORIE JÁ
BEHAVIORISMUS	Pavlov, Hull, Skinner																											
TEORIE UČENÍ	Dollard a Miller																											
RYSOVÁ A FAKTOROVÁ TEORIE	Cattell																											
INTERPERSONÁLNÍ TEORIE	Horneyová, Sullivan																											
INDIVIDUÁLNÍ PSYCHOLOGIE	Adler																											
PSYCHOSOCIÁLNÍ TEORIE	Fromm, Erikson																											
PSYCHOANALYTICKÁ TEORIE	Freud																											
ANALYTICKÁ TEORIE	Jung																											
TEORIE POLE	Lewin																											
SYSTEMATICKÝ EKLEKTICISMUS	Allport																											
HOLISTICKÁ TEORIE	Goldstein, Maslow																											
LOGOTERAPIE	Frankl																											
FENOMENOLOGIE	Husserl, Combs a Snygg																											
TEORIE JÁ	Rogers																											
Důraz na měření a hodnocení osobnosti omezenost osobní svobody osobnostní rozvoj zvenčí: přizpůsobení / účinné chování	PÓL "B" osobnost je reálná percepční / vnitřní vztahový rámec																											

Drapela vnímá rozprostření teorií osobnosti mezi oběma póly jako kontinuum, a jak říká „*kdyby jeden z těchto pólů měl žlutou barvu a druhý modrou, největší část kontinua by byla zbarvena různými odstíny zelené* (Drapela, 1997, s.158).“

S touto interpretací se však příliš neztotožňujeme. K čemu je dobré vyslovit se že „osobnost je něco a dělá něco“, když se pak zabýváme pouze částí druhou, tedy, „ono něco dělá“ (tedy opět dynamikou)?

Tento přístup můžeme vidět např. u Eriksona, který sice mluví o identitě, o egu, ale hlavní důraz klade na proces vývoje osobnosti; Allport sám definuje, „že duše je něco a

dělá něco“, v zápětí však říká „*osobnost je dynamická struktura a je třeba ji vnímat v procesu pozvolného rozvíjení se (stávání se). Bez ohledu na věk jedince není osobnost nikdy konečným výsledkem tohoto procesu* (Drapela, 1997, s.104).“ Na jiném místě se Allport vyjadřuje ve smyslu, kdy duše je dynamická organizace psychofyzických systémů v jedinci, které určují jeho charakteristické jednání a myšlení. Opět tedy dynamika. Mnoho těch, které považuje Drapela za „zelené“ tak považujeme ve skutečnosti za „žluté“.

1.1.3 Obtíže psychologie v definici psýché, lidské osobnosti vůbec

Psychologie se zabývá psýché, jak plyne z jejího názvu. Lze pozorovat nesnadnosti v definování onoho psýché. Každá psychologická škola či směr nebo proud uvádí svou definici. Potíže z definicí psýché lze chápat. Je těžké vystihnout slovy skutečnost osobnosti.

Domníváme se však, že vědecké psychologii se to nemůže nikdy podařit; nikdy se nemůže dostat ze začarovaného kruhu uspokojivé definice osobnosti už z principu; vědecká psychologie si zakládá – už ve svém názvu – na vědeckém přístupu. Věda je jednou z cest, jak dojít k pravdě (tedy ke shodě s realitou). Potíže nastávají, pokud se spokojíme s tím, že věda je jediná cesta k pravdě. Věda nemá a nemůže mít nástroj, jak by mohla uchopit ono „psýché.“ Může měřit a pozorovat projevy, chování, tedy vnější stránku projevů. Nedosáhne však na psýché samotnou (pokud existuje). V tom zůstane slabá, a v celé své vědeckosti pak používá nevědeckých vyjádření typu „osobnost je něco a dělá něco“, „vnitřní svět každé osoby je složitou strukturou dynamiky fyziologických, psychologických a sociálních potřeb“ apod.

Slabost psychologie v definici předmětu zkoumání však nevnímáme jako chybu či nedostatek. Jak uchopit otázky, které jdou za metodiku, pozorování a zkoumání vůbec, to je doménou jiné disciplíny – metafyziky. Ta je obsažena ve filozofii a ta má aparát vystavěný k tomu, jak se potýkat s nehmotnými skutečnostmi, kam psýché také patří. Pojdme se tedy podívat, jak lidskou osobnost popisuje filozof Berďajev. V následující kapitole uvedeme jeho pojetí osobnosti. Ačkoliv mluví filozofickým jazykem, dnes spíše cizím pro nepoužívanost, jeho výklad osobnosti nám připadá srozumitelnější ucelenější a hlavně propracovanější, než krátké odstavce mnohých velkých psychologů, vyjadřujících

se v krátkém odstavci o lidské osobnosti. Pro jeho podrobnost uvádíme právě Berd'ajevovo vnímání osobnosti.

1.1.4 Filozofický pohled na osobnost v podání Berd'ajeva

„Člověk je hádanka a dost možná i největší hádanka světa, Ne jako živočich, ani jako bytost společenská, jako část přírody a společnosti, nýbrž jako osobnost, ba právě jako osobnost (Berd'ajev, 1997, s.19).“

Berd'ajev, významný ruský myslitel, filozof, publicista ve své knize O otroctví a svobodě člověka z r.1946 věnuje téměř třicet stran lidské osobnosti v počáteční kapitole s názvem „osobnost“. říká, že celý svět je ničím v porovnání s lidskou osobností.

jedinečnost osobnosti

Pro Berd'ajeva osobnost není podobna ničemu jinému ve světě a proto nemůže být s ničím srovnávána a konfrontována. Biologie a společenské vědy znají člověka jako bytost přírodní, společenskou, která je produktem světa a procesů, jež v něm probíhají. Ale jako osobnost není dítětem světa, je jiného původu a právě to z člověka činí onu největší hádanku. Berd'ajev přistupuje k osobnosti v kontextu celého světa, celého bytí a veškeré existence. Osobnost je pro něj mezerou, přerušáním tohoto světa, neboť s ní přichází nové.

osobnost jako mikrokosmos

Osobnost je mikrokosmos, celé univerzum. Pouze osobnost může pojmout univerzální obsah světa a zároveň být potenciálním vesmírem v individuální formě. A tento vnitřní vesmír, či makrokosmos není přístupný žádným skutečností přírodního či dějinného světa. Není-li tento vnitřní vesmír dostupný ze světa přírodního, pak není dostupný ani vědě.

svoboda osobnosti

Empirický člověk tvoří určitou část společenského či přírodního celku, osobnost však existuje mimo tuto podřízenost části vůči celku. Osobnost není a nemůže být částí ve vztahu k jakémukoliv celku; to je podstatou osobnosti, to je jejím tajemstvím.

osobnost jako univerzum v individuální formě

Osobnosti se otevírá nekonečno, vchází do nekonečna, pojímá ho do sebe, ve své sebeotevřenosti míří k nekonečnému obsahu. Avšak sama předpokládá formu a hranici, nesplývá s okolním světem, nerozpouští se v něm. Osobnost je spojení univerza nekonečného a individuálně zvláštního. V tom spočívá protikladnost její existence. Osobnost je v člověku právě tím, co nemá společného s druhými. Osobnost lze poznat jen jako subjekt, v nekonečné subjektivitě, v níž se skrývá tajemství existence.

vývoj osobnosti

Osobnost je to, co se nemění v proměnách, jednotou v mnohosti. Osobnost není v žádném případě hotovou daností, nýbrž je úkolem, ideálem člověka. Tady Berďajev stejně jako psychologové velkých škol mluví o dynamice osobnosti, o jejím vývinu, avšak své zaměření má stále na osobnosti jako takové. Na vývoj osobnosti však pohlíží jinak, než psychologie. Odpovědí „jak jinak pohlíží Berďajev na vývoj osobnosti“ je vnímání paradoxu existence osobnosti.

paradox existence osobnosti

Osobnost tvoří sebe sama. Dokonalá jednota, celistvost osobnosti je ideálem člověka. A přesto se sama musí utvářet, obohacovat, naplňovat univerzálním obsahem, dosahovat jednoty v celistvosti po celý svůj život. Ale než vůbec k onomu utváření a formování dojde, již musí být subjektem! V tom je paradox její existence. Osobnost je na počátku i na konci cesty.

nezaměnitelnost osobnosti

K osobnosti přistupuje Berďajev celostně, nevnímá jí jako „mrtvý předmět výzkumu“. Osobnost je pro něj výjimkou a nikoliv pravidlem. Osobnost může mít shodné rysy s druhými, jež dovolují učinit srovnání. Ale tyto shodné rysy se netýkají podstaty, jež z ní konečně činí osobnost, a to nikoliv osobnost vůbec, nýbrž právě tuto osobnost. „*Je hanebné zaměnit jinou bytostí tu, již jste milovali, v níž jste navěky rozpoznali tvář osobnosti* (Berďajev 1997, s.22).“

osobitost osobnosti

Berďajev si všímá, že v člověku může být mnoho společného, co je doménou lidského rodu – historického, tradičního, sociálního, třídního, rodinného, zděděného, obecného, napodobujícího. Ale právě toto vše v osobnosti není „osobním“ v osobnosti. Vše vyjmenované je materiálem pro tvůrčí aktivitu osobnosti.

kategorie osobnosti

Osobnost nezařazuje Berďajev pro výše uvedené vlastnosti (přesahuje svět, je sama mikrokosmem atp.) do kategorie biologické nebo psychologické, ale do kategorie duchovní a etické. Na tomto místě tedy Berďajev odpovídá, proč mají psychologové problém s definicí psýché či osobnosti člověka – nepatří do psychologické kategorie, ale do duchovní a etické.

osobnost není determinovaná

Berďajev říká, že osobnost nemůže být determinována ani vnitřně, ani vnějšně, ani samotným Bohem. Určení osobnosti vychází zevnitř, vně vší objektivity, a jen vnitřní sebeurčení vycházející ze svobody má rozměr osobnosti. Navíc, vše v člověku, co je určované zvnějšku, vše determinované, vše založené na moci objektivity není ničím osobním v člověku. Právě vše, co je v člověku determinované, je minulé, stává se neosobním.

svoboda osobnosti jako protiklad k determinaci

Svoboda osobnosti u Berďajeva má hluboký význam. Není žádnou svobodou od něčeho či k něčemu, není to svoboda volby.

Objektivace představuje neosobnost, vyvrženost člověka v determinovaný svět. Determinovaný svět je svět přírody, svět přírodních zákonů. Tento svět studuje věda. Ale existence osobnosti v takovém světě předpokládá svobodu. Svobodu jako protiklad k determinaci. A tajemství této svobody je tajemstvím zároveň osobnosti.

původ osobnosti

Právě na paradoxu existence osobnosti, kdy osobnost je na počátku i na konci a přitom nepochází z tohoto světa vnucuje otázku: „Odkud tedy osobnost pochází?“

Takto odpovídá Berd'ajev:

„Osobnost znamená svobodu a nezávislost člověka na přírodě, na společnosti, na státu, na materiálním světě; osobnost je univerzem, naplňuje se univerzálním obsahem. Osobnost nevzniká z rodového kosmického vývoje, nerodí se z otce a matky, ale pochází od Boha, vyjevuje se z jiného světa; je svědectvím toho, že člověk je průsečíkem dvou světů, že v něm probíhá boj ducha a přírody, svobody a nutnosti, nezávislosti a závislosti (Berd'ajev 1997, s.31).“

svoboda osobnosti od živočišného světa

Berd'ajev odmítá jakoukoliv determinovanost osobnosti na základě svobody od determinovanosti světa;

Osobnost u něj není živočišný jedinec. Osobnost člověka není determinována dědičností, biologicky ani společensky, je svobodou člověka, možností vítězství nad determinací světa.

Vše osobní v člověku je totiž protikladné jakémukoliv automatismu, jenž hraje velkou roli v lidském životě. Má na mysli společenský a psychický automatismus. Berd'ajev tedy nepopírá nikde vlivy společnosti a psychické jevy, tak jak je studují moderní psychologické školy. Přesto s rozmachem uchopuje žhavé polínko psychologů – osobnost - do rukou a bravurně předkládá náhled, který je vnitřně konzistentní a dává smysl.

Berd'ajevově pojetí osobnosti se v některých bodech přibližuje Viktor Emanuel Frankl. Ten však nerozebírá člověka metafyzickým způsobem, tedy nezasazuje jej do rámce světa, tak jak jej vnímají filozofové. Přesto mnoho jeho závěrů je velmi podobných.

1.1.5 Pohled na osobnost v podání Viktora Emanuela Frankla

Frankl neprovádí tak obsáhlé a filozoficky zdůvodněné pojetí osobnosti jako Berd'ajev; přesto považuje svobodu za základní lidskou vlastnost. Jeho pohled na osobnost je vnější, na rozdíl od Berd'ajeva; svobodu člověka již neodůvodňuje ale počítá s ní v základu. Jeho svoboda bude patrně onou svobodou v rozhodování, nikoliv svobodou od determinace ve světě. Přesto říká závěr, s kterým by souhlasil i Berd'ajev: *„k morálnímu chování není člověk nikdy nucen (Drapela, 1997, s.130).“* To říká Frankl jako reakci na

všechna deterministická pojetí člověka, jako protiklad k základním instinktům na fyziologické úrovni. Člověk podle Frankla **nejedná proto, aby uspokojil jakýsi morální pud.**

Na adresu všech deterministických škol vzkazuje Frankl toto: *„Právě svobodná vůle ke smyslu je přehlížena dnešní psychologíí, nenaplněna dnešní společností. Soudobá teorie motivace chápe člověka jako bytost, která buď reaguje na podněty nebo abreaguje (odreagovává, uvolňuje) své pudy. Neberou v úvahu, že na místo reagování či abreagování člověk **odpovídá** na otázky, které mu klade život (Drapela, 1997, s.130).“*

Tím se Frankl blíží k velmi podobnému závěru jako Albert Ellis (Powell, 2000), který také kritizuje psychologické systémy za to, že se zaměřují na body A (vnější podnět) a C (sled reakcí) a zanedbávají bod B (Belief system), o kterém pojednává tato práce v kapitole 2.6. Tolik tedy o problematice osobnosti v psychologii a ve filozofii.

1.2 Zájem o sebe

Fromm poukazuje na paradox v naší kultuře dvou protichůdných konceptů – potlačení zájmu o sebe x člověk má právo udělat ze zájmu o sebe vrcholnou normu života. Říká dále, že výsledkem je moderní člověk, který žije podle zásad sebepopírání a přitom myslí v pojmech zájmu o sebe. Tento paradox hodnotí jako úpadek v zájmu o sebe. Ve středověku člověk cítil, že je součástí sociálního a náboženského společenství. Ale od chvíle, kdy člověk jako jedinec byl postaven před úkol cítit se nezávislou entitou, stala se jeho vlastní totožnost problémem. V 18. a 19. století se pojetí sebe sama zúžila až na konečný názor, že člověka samého tvoří majetek, který vlastní. Formulací tohoto pojetí již nebylo „jsem to, co myslím“, ale „tím, co mám, co vlastním“. V posledních generacích se pod rostoucím vlivem trhu smysl změnil na „*jsem takový, jakého si mne přeješ mít* (Fromm, 1967, s.109).“

Zájem o sebe vnímá Fromm v moderní společnosti jako ještě nejasnější fenomén než „sobeckost“. Vnímá trend „čím více se každý člověk snaží jít za svým ziskem, tím více ctností vlastní. Člověk má jenom jeden skutečný zájem a to je plný rozvoj svých schopností, rozvoj sebe jako lidské bytosti.“

Immanuel Kant se pak v souvislosti s myšlenkou „že člověk může být vlastním cílem“ vyjádřil tak, že je ctností chtít štěstí pro jiné, ale chtít štěstí pro sebe je eticky lhostejné, jelikož je to něco, o co se přirozenost člověka snaží sama od sebe. „*A přirozená snaha nemůže mít pozitivní etickou hodnotu* (Fromm, 1967, s.99).“

1.3 Požadavky na osobnost speciálního pedagoga

Na osobnost speciálního pedagoga jsou kladeny určité nároky. Pro popis určitých skutečností, vyjádření se, se v odborné literatuře uvádí nejčastěji formy jako popis či výčet charakteristických prvků; Vymětal např. uvádí takovéto rozdělení vlastností požadovaných pro osobnost psychoterapeuta (tedy stále v kompetenci speciálního pedagoga) :

„1) **autenticita** (*otevřenost, souhlas a prožívání člověka*);

2) **akceptace** (*bezpodmínečné přijetí, úcta, důvěra a sympatie vůči pacientovi*);

3) **empatie** (*vcítění se a porozumění druhému člověku*).

(Vymětal, 2004, s.116).“

Dvě z těchto tří vlastností (autenticita a empatie) budeme zkoumat v praktické části této práce, zda jsou ovlivňovány praxí.

Dovolujeme si vypůjčit dnes nepoužívanou formu vyjádření - formu metafory, obrazu, od zakladatele pedagogiky Jana Ámose Komenského. Metaforu chceme použít proto, že vnímáme jistou propast mezi racionálním chápáním skutečnosti, jakou je právě osobnost terapeuta a praxí, ve které klient terapeuta rozhodně racionálně nevnímá. Metaforu vnímáme jako most k překlenutí této propasti. Komenský přirovnává učitele ke Slunci, „*nebo od něho vychází a na něm závisí celý život školy* (Grecmanová a kol, 1999, s. 165).“

I když Komenský mluví o pedagogovi ve školském zařízení, dovolujeme si tuto metaforu použít na speciálního pedagoga, ať se nalézá ve školském, zdravotnickém, nebo sociálním zařízení.

Autor se domnívá, že dnes tato metafora Slunce platí daleko více o speciálním pedagogovi než pedagogovi klasickém; tato metafora na čtenáře působí právě v té neracionální složce, ukazuje na nějakou vnitřní kvalitu, kterou by speciální pedagog měl mít, ať už ji rozumově uchopíme jakkoliv.

Komenský se vyjadřuje také o přesvědčení pedagogů:

„Naši učitelé musí být přesvědčeni, že zaujímají vysoce důstojné postavení, že jim byl svěřen vznešený úřad, nad nějž není pod Sluncem významnějšího...Starostí učitelů bude, aby dobrým příkladem vedli žáky účinně ke všemu dobrému, protože nic není přirozenějšího než to, že ti, kdo nás následují, jdou po stopách těch, kteří krácejí před nimi, že řídí příkladem učitele“ (Grecmanová a kol, 1999, s. 165).“

Autor se při studiu odborné literatury neseťkal s typem požadavku – „mít přesvědčení o důležitosti své práce“, než právě u Komenského. Považujeme toto přesvědčení o důležitosti práce minimálně za „vhodné povšimnutí“, v této práci se pokusíme na tuto otázku odpovědět.

2 předpoklady ve světonázoru speciálního pedagoga

V této části budeme sledovat druhou linii „předpoklady ve světonázoru speciálního pedagoga“. Důraz je kladen na předpoklady o člověku.

2.1 Pojem světonázor, základní postoje a předpoklady

Pojmem světonázor zde nemyslíme politické přesvědčení, ale skutečný niterný základní předpoklad, podle kterého v životě jednáme a konáme.

Zrod termínu „světonázor“ je poměrně nedávnou událostí. Přišel ve chvíli dramatického zvratu v západním filosofickém myšlení, který se označuje jako osvícenství. Emanuel Kant přišel s termínem „weltanschauung.“ Tento termín pro něj značil empirické vnímání světa jedincem – jeho „názor na svět.“

Světonázor člověka (názor na svět a život) se skládá z jeho nejzákladnějších přesvědčení a základního referenčního rámce. Základní přesvědčení lze vyjádřit několika termíny – hovoříme o idejích, domněnkách, názorech, předpokladech a premisách.

„Světový názor je v podstatě soubor předpokladů (či domněnek), které si vytváříme (vědomě či podvědomě) o povaze světa (Sire, 1993, s. 12).“

Tento světonázor je jedincem spíše pocíťovaný, než formulovaný:

„Jen málo lidí si vytváří něco, co by se podobalo jasně definované filozofii, co by bylo alespoň stručným souhrnem myšlenek velkých filozofů. Řekl bych, že ještě je méně těch, kdo mají pečlivě promyšlenou teologii. Ale každý z nás má světový názor. Z něho vycházíme, kdykoliv o něčem přemýšlíme – od běžné myšlenky (Kde jsem nechal hodinky?) po hlubší otázky (Kdo jsem?) (Sire, 1993, s. 11).“

Sire (Sire, 1993) k bližšímu pochopení světonázoru udává ještě jinou cestu – a to jako na souhrn nejzákladnějších odpovědí na sedm otázek:

- 1) Co je prvotní formou existence – skutečným jsoincem? (Bůh, bohové, hmotný svět)
- 2) Co je podstatou světa kolem nás? (hmota, řád, chaos, duch)

- 3) Co je člověk?
- 4) Co se s člověkem děje po smrti?
- 5) Jak je možné vůbec něco poznat?
- 6) Jakým způsobem poznáváme, co je správné a co ne?
- 7) Jaký význam nese historie lidstva?

Jsou-li toto skutečně nejzákladnější otázky, tak potom, jak uvádí Sire, si každý z nás na ně musí odpovědět.

Lidé mají sklon vytvořit si, či spíše přijmout světonázor poměrně brzy ve svém životě a často jej již v dospělosti radikálněji nezmění. Proto výraz „změna postojů“ v názvu bakalářské práce nechápeme jako výměnu tohoto základního postoje, ale jako změnu dílčího postoje.

Proč se vůbec zabývat světonázorem, jakožto základním souborem předpokladů vnímání světa?

Jestliže člověku schází porozumění vlastnímu světonázoru či/a není si vědom rozmanitosti světonázorů v rámci své kultury, pak je často zmaten tím, čemu druzí věří. To může vést k demonizaci těchto druhých názorů (jak je často vidět mezi zastánci a odpůrci potratů či homosexuality).

Speciální pedagog pracuje s člověkem a proto nás zajímají základní předpoklady, které má právě o člověku. Otázkou, kdo je člověk se zabývalo mnoho myslitelů a filozofů napříč dějinami.

Zvláštností novověku je, že filozofie je na útlumu. Pokud se vyučuje filozofie, tak to jsou pouze dějiny filozofie a výuka závěrů, ke kterým filozofové v průběhu dějin dospěli. Důraz je kladen na vědu, ve smyslu empirickém. Každá věda má teoretickou část, zvláště psychologie a její mnohé školy. Psychologie si uvědomuje své předpoklady, z nichž vychází, neumí však uchopit své předpoklady do rukou, to je doména filozofie. Některé velké postavy dějin psychologie a psychoterapie se o to pokusily.

2.2 Dobrá a zlá přirozenost

Erich Fromm si uvědomoval nutnost uchopit toto základní pojetí; napsal několik knih (Fromm, 1967), (Fromm, 1996), které rozebírají problematiku třetí otázky Jamese Sira, „co je člověk?“

Ve svých knihách Člověk a psychoanalýza (Fromm, 1967), Lidské srdce (Fromm, 1996), pokládá Fromm otázku, zda je člověk přirozeně zlý; je člověk vlk nebo ovce?

Na tuto otázku však neodpovídá, nalézá vlastní řešení. Přirozenost není strnulá, ale aktivní. Nepřímo říká, že člověk disponuje svobodou rozhodnout se, zda bude kráčet kupředu, směrem k životu, k dobru, nebo směrem k smrti, ke zlu. Hovoří pak o nekrofilní orientaci (v širokém slova smyslu, orientace ke smrti či lásku ke smrti) a biofilii, orientaci k životu. Pro Fromma je tedy důležitější otázka svobody, než otázka lidské přirozenosti.

2.3 Svoboda člověka

Behavioristický přístup k člověku si položil jako primární charakteristiku člověka chování, většina lidského chování je naučená (Vymětal, 2004) ; behaviorální terapie se snaží prostřednictvím změny konkrétního chování dosáhnout žádoucího zmírnění anebo odstranění potíží.

Psychoanalytický přístup Freuda a jeho žáků vidí psychický vývoj jako interakci biologických a sociálních vlivů (Vymětal, 2004); důležitým pojmem je psychický determinismus. V těchto dvou školách je člověk determinován, dá se říci na úkor vůle.

Naopak Frankova Logoterapie a existenciální analýza a také humanistická psychoterapie dávají přednost obrazu člověka s jeho svobodnou a odpovědnou reflexí.

Humanistická, Rogerovská psychoterapie je výrazně orientovaná na zážitek, důležitější je pacient jako člověk, jeho vlastní vnímání, než člověk obecně ve svém vztahu. Maslow, Rogers a další se shodují v tvrzení, že hnací silou a osou lidského života je tendence k seberealizaci, sebeaktualizaci (self-actualization) (Vymětal, 2004); takováto seberealizace je vyjádřením svobodné vůle jedince. Podobně smýšlí i Fromm, když hovoří o produktivní orientaci: „*produktivnost je realizace možností charakteristických pro člověka, tedy využití jeho sil* (Fromm, 1967, s. 73).“

Obraz člověka s ještě větší svobodou vidí Viktor E. Frankl. Hovoří o duchovní stránce člověka, která se právě projevuje svobodou v osobních volbách jedince, v odpovědnostech za tyto volby, za prožívání jejich smyslnosti nebo nesmyslnosti vzhledem k rozpoznávaným životním hodnotám (Vymětal, 2004);

Gestaltistický pohled na člověka (F. Perls) přiznává člověku zodpovědnost za vlastní jednání, o svobodnou vůli ve frankovském smyslu se nezajímá; nemá vypracovaný ucelený obraz člověka, opírá se spíše o poznatky z klinické praxe různých škol; důraz klade na pole organismus – prostředí, odlišování sebe a okolního světa a kontakty s okolním světem. (Vymětal, 2004); tento přístup se spíše snaží zpracovat mechanismus interakce, než že by se pokoušel o vykreslení obrazu člověka;

2.4 Člověk, spiritualita a psychologie

Na první pohled se zdá, že spiritualita do vědeckého světa nepatří; nechme však promluvit Franklovo přímou následovnici, Silvii Längle:

*„člověk v duševní nouzi a – snad ještě hůře – ve stavu duchovního zoufalství je natolik zaměstnán svým utrpením, že mu nejde o nic jiného než o vypořádání se s vlastní existencí. Hledá prostředky, jimiž by se s ní (existencí) mohl zdárně vyrovnat tak, aby se mu stala alespoň snesitelnou a snad mu nadto dodala i nějaký smysl. Duševní a duchovní bolest je nejnesnesitelnějším utrpením, jež opanuje člověka v jeho niterném jáství. .... když je člověk přesvědčený, že nedokáže nic změnit, pokouší se více porozumět důvodu svého utrpení a je ochoten revidovat svůj **postoj k životu** (Längle, 2006, s. 38).“*

Längle se pak ptá: má vedle pragmatické pomoci psychoterapeuta nějakou roli spiritualita nebo dokonce náboženství? Má tento rozměr ve zdravotní péči nějaké místo?

Cestu k odpovědi začíná zodpovězením otázky, co zmůže psychoterapie; jaké je její místo, její omezení; říká, že v psychologii nejde o transcendenci, ale o metody a subjektivní zdroje. Nemůže dát naději na posmrtný život, neposkytuje cestu k vysvobození ze strastiplných okolností existence; podle slov svého učitele Frankla, tedy psychoterapie nemůže dát spásu, nýbrž pouze může přispět k uzdravení.

Längle činí reflexi mezi existenciální analýzou a spiritualitou takto:

1) Antropologické vymezení člověka: člověk jako duchovní bytost

člověk přesahuje hmotu a živou přírodu (podobně i Fromm se vyjadřuje k tomuto přesahování přírody člověkem a to jeho rozumem). Jedná prostřednictvím vnímání, zaujímání postoje a působení. Ono „duchovní“ vidí Längle v protikladu ke „hmotnému“

2) existenciální vymezení: duchovnost jako základ existence

člověk je jako duchovní bytost (jako osoba) ve svém životě v interakci se světem odkázán na duchovní chápání daností, aby s nimi dokázal zacházet podle své (duchovní) podstaty. Člověk může proniknout ke smyslu daného. K tomu, co v daném postřehne, si člověk vytváří „postoj“, popřípadě životní vyladění, jež můžeme pokládat za určitou formu postoje, za předběžnou formu duchovního rozlišování.

Längle již blíže nespecifikuje „dané“; vyjadřuje se o lidské schopnosti pronikat ke smyslu „daného“. Spiritualitu pak chápe jako prožitkovou duchovní otevřenost vůči jakési veličině, či nosné vrstvě, která člověka přesahuje ve všech čtyřech základních vztazích (moci být, přát si žít, smět být sám sebou, mět jednat) (Längle, 2006). Na tomto místě Längle poněkud nejasně vysvětluje pojem spirituality, ale alespoň z jejího výkladu vyplývá, že spiritualita je schopnost člověka vnímat a dotýkat se transcendentního (přesahujícího) s prožíváním či zážitky. Nespecifikuje nebo nic o povaze transcendentna, předpokládá, že nějaké je a nezkoumá jej (což je spíše záležitost metafyziky).

Tuto spiritualitu pak Längle pokládá jako základní zkušenost jakékoliv náboženskosti. Takovýto vztah k transcendentnu je také součástí světónázoru každého člověka, je tedy jedním z oněch základních předpokladů, formulovaný např. do otázky: „věříte, že je něco nad námi?“

2.5 Vztah mezi přesvědčením a chováním

Nejen však psychologické školy odpovídají na základní otázku, kdo je člověk, ale každý jedinec sám o sobě. Jak jsme již naznačili, mluvíme o základním předpokladu, jak

vnímáme v rámci svého světonázoru obraz člověka. Z uvedených psychologických škol se žádná výhradně nezabývá vztahem mezi přesvědčením člověka a jeho chováním. Na scénu přichází psycholog Albert Ellis se svým racionálně-emočním behaviorálním přístupem. Ellis tvrdí, podobně jako starý římský filozof Epiktetos, že „*lidé nejsou citově nebo psychicky narušeni událostmi nebo věcmi, ale svým míněním, které si o těchto událostech nebo věcech utvoří* (Powell, 2000, s. 84).“ Epiktetos stejný postřeh vyslovil obecněji: „*Co rozrušuje naši mysl nejsou události, ale naše úsudky o událostech* (Powell, 2000, s. 84).“ Ellis, Harper a další dostávají do hry lidský úsudek, náhled, přesvědčení. Ellis dospěl k stejnému závěru jako Sire : „*to, co se naučíme v raném dětství, má na naše racionální nebo iracionální myšlení a chování nejpronikavější vliv* (Powell, 2000, s. 85).“ Sire podobně říká: „*Lidé mají sklon vytvořit si, či spíše přijmout světonázor poměrně brzy ve svém životě a často jej již v dospělosti radikálněji nezmění* (Sire, 1993, s. 12).“

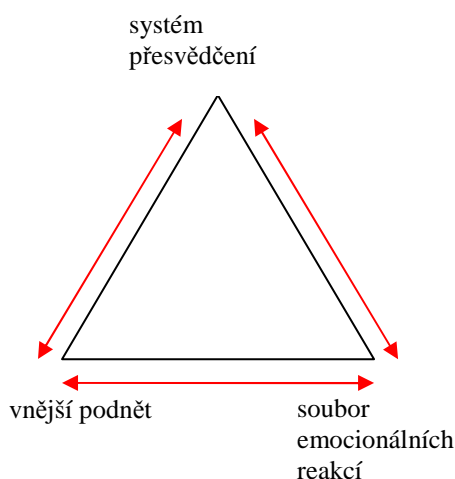
Ellis shrnuje svůj vlastní systém racionálně-emoční terapie, nazývá jej systémem ABC.

A – (Activating event)

B – systém přesvědčení (Belief system)

C – soubor emocionálních reakcí (Consequent set of emotional reactions).

graficky znázorněno

Ellis se dokonce kriticky vyjadřuje k mnoha psychoterapiím, protože se zdá, že se zaměřují na body A a C a zanedbávají bod B (Belief system); tento bod B činí Ellis středem pozornosti racionálně-emoční terapie. Proč takto činí odůvodňuje takto:

„Lze předpokládat, že se mnoha lidem přihodí totéž, ale jejich emocionální reakce budou velmi odlišné. Někteří lidé mají obrovskou schopnost se se vším vypořádat a jsou velmi pružní. Jiní zase propadají panice kvůli maličkostem. Je zřejmé, že po vnějším podnětu vstupuje do hry cosi, co způsobuje velké rozdíly v reakcích. Ellis to nazývá systém přesvědčení a my tomu říkáme vize (Powell, 2000, s. 99).“ Souhlasíme s Ellisem, že nejen mnoho psychoterapeutických systémů, ale také většina lidí se v každodenním životě zabývá pouze body A a C a opomíjí B. Málokdy se snažíme zjistit něco o našem systému přesvědčení. V této práci se pokusíme doplnit tuto mezeru a to ne u pacientů, kteří mají problémy ve svém životě, ale u těch, jež takovým lidem z problémů pomáhají ven, neboť systém ABC je platný pro každého člověka.

V podobném duchu se vyjadřuje Martin Lečbych:

„Pokud mluvíme o někom jako o „mentálně postiženém“, říkáme na prvním místě, že hlavní charakteristikou tohoto člověka je mentální nedostatečnost a dáváme prostor, aby si náš posluchač vytvořil představu o tomto člověku na základě své obecné představy o tom, jak takový člověk asi vypadá, jak se chová (Lečbych, 2010 [online], 2010).“

Mnoho speciálních pedagogů pracuje právě s lidmi charakterizovanými jako „mentálně postižení“. A je to právě jejich základní postoj, který určuje slova a následné chování. Vždyť bude-li pro ně klient v první řadě omezený člověk budou se v první řadě k němu chovat jako k omezenému; to Martin Lečbych ilustruje na konci tohoto článku výzvou k zamyšlení:

„1. Jaký je podle Vás rozdíl v následujících dvou popisech téže osoby?

a) Jana píše dopisy svým přátelům, které má zejména v cizině, na počítači, domluví se francouzsky a anglicky, ke svému pohybu využívá elektrický vozík, bydlí samostatně a se svou matkou si pravidelně telefonuje.

b) Jana nemůže psát rukou, v okolí svého bydliště nemá žádné přátele, mluví nezřetelně, ale dá se jí rozumět, je odkázána na elektrický vozík, bydlí sama, její matka bydlí ve 100 km vzdáleném městě, osobně se příliš nesetkávají (Lečbych, 2010 [online], 2010).“

Na těchto otázkách lze rozpoznat rozdíl v předpokladech, ve vnímání člověka s postižením. Zajisté není správné opomíjet nebo přehlížet omezení; mluvíme ale o

vnímání člověka s postižením v samotném základě; takové přesvědčení vyjde najevo, pokud o Janě mluvíme s někým druhým poprvé; tam se takové přesvědčení samovolně objeví.

3 Speciálně-pedagogická praxe

V této kapitole specifikujeme pojem speciálně pedagogické praxe a ukážeme, jak se hodnoty a světonázorové předpoklady odrážejí v praxi.

3.1 Zařízení speciálně-pedagogická praxe

Pojmem speciálně pedagogická praxe rozumíme taková zařízení spadající pod pravomoc Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí, která poskytují péči osobám se speciálními vzdělávacími potřebami.

Osobou se speciálními potřebami rozumíme jedince, který je zdravotně, případně sociálně znevýhodněn a potřebuje podporu v oblasti výchovy, vzdělávání, přípravy pro pracovní a společenské začlenění i v jeho realizaci (Renotierová, Ludíková, 2006).

zařízení resortu ministerstva školství

Vzdělávání osob se speciálními potřebami v resortu ministerstva školství upravuje především zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a následné prováděcí vyhlášky – především vyhlášky č.73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných a vyhlášky č.72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Ze školských zařízení vyjmenujme tedy mateřské školy speciální, základní školy praktické, základní školy speciální, praktické školy, domovy mládeže, pedagogicko-psychologické poradny a speciálně-pedagogická centra. V rámci integrovaného vzdělávání do působnosti resortu ministerstva školství dále patří základní a mateřské školy, kde jsou zřízeny třídy, oddělení či skupiny s upravenými vzdělávacími programy (Valenta, Müller, 2007).

zařízení resortu ministerstva práce a sociálních věcí

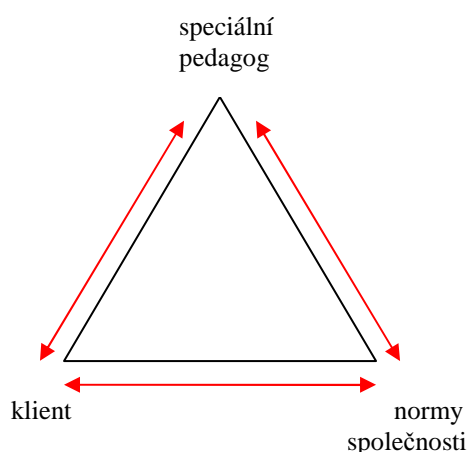
Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách a prováděcí vyhláška č.505/2006 Sb. vymezuje tři základní oblasti služeb – sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence (Valenta, Müller, 2007).

Do těchto tří oblastí služeb patří **terénní služby** (pečovatelská služba, osobní asistence), **ambulantní služby** (poradny, denní stacionáře), **pobytové služby** (domovy pro osoby se zdravotním postižením, týdenní stacionáře, domovy pro seniory, chráněné bydlení, azylové domy), **sociální poradenství, služby sociální péče** (domovy pro seniory, chráněná bydlení, centra denních služeb, osobní asistence, respitní služby) a **služby sociální prevence** (raná péče, terapeutické komunity, sociální rehabilitace, sociálně terapeutické dílny, krizová pomoc, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, domy na půli cesty apod. (Valenta, Müller, 2007).

Ve všech těchto vyjmenovaných zařízeních pracují speciální pedagogové, kteří jsou respondenty této práce.

3.2 Normy ve speciálně pedagogické praxi

V první kapitole jsme ukázali náhledy na osobnost a její problematiku, ve druhé kapitole jsme se doposud zabývali světonázorem a vztahem mezi podnětem – světonázorem – chováním; doposud jsme uvažovali o speciálním pedagogovi jako o člověku, jako každém jiném; avšak specifikum speciálně pedagogické praxe spočívá ve velmi podobné vazbě, jakou jsme představili v kapitole 2.5 mezi podnětem – přesvědčením – reakcí:

Právě vazbou mezi normami společnosti a speciálním pedagogem se zabývá Ivan Úlehla ve své publikaci *Umění pomáhat* (Úlehla, 2005). Podívejme se, jak k této vazbě dochází.

Úlehlovým důležitým tématem knihy je koncept rozlišení pomoci a kontroly: *„rozlišení pomoci a kontroly v profesionální praxi považují za základní koncept sociální práce, to znamená jakékoliv práce s lidmi – od politiky, přes psychoterapii a sociální práci až například k vězeňství. Proto také toto rozlišení tvoří základní osu předkládané publikace (Úlehla, 2005, s. 9).“*

Na jiném místě pak říká: *„Cokoli, co pracovník v rámci své profese udělá, patří do jedné, nebo druhé kategorie: „buď klientovi pomáhá, nebo jej kontroluje (Úlehla, 2005, s. 20).“*

Proč nás tolik zajímá toto Úlehlovo rozdělení do dvou kategorií?

„Pro přebírání kontroly je charakteristické, že ten, kdo se stará, se řídí svými normami (Úlehla, 2005, s. 22).“

O těchto normách Úlehla dále píše, že to nejsou normy, které by si pracovník „vymyslel, ale že v drtivé většině jsou to normy společnosti, kterou zastupuje (Úlehla, 2005). *„Z vlastní vůle se činí, aby nežádoucí či nedostačivé změnil na žádoucí. Sociální psychologie pro to má pojem kanalizace. Jev, který není v linii „kanálu, je potřeba dostat tam, kam patří (Úlehla, 2005, s. 22).“*

Na tomto místě je tedy klient vystaven formování speciálního pedagoga, je vystaven formování ze strany jeho hodnot, které, jak jsme uvedli v kapitole 2.1 jsou součástí jeho světonázoru. To nám Úlehla potvrzuje tímto krásným výrokem:

*„Pro hloubavé čtenáře se nabízí ještě jedno téma: zkoumat **předpoklady** metod sociální praxe. Předpoklad zde chápu ve smyslu, že mám předem nějaký poklad (předpoklad). Každý z nás, kdo profesionálně nabízíme pomoc, máme, než vstoupíme do rozhovoru, předem nashromážděný nějaký svůj poklad, který si neseme s sebou. Své poklady jsme nashromáždili ve školách, na kurzech a výcvicích, vlastní pílí a zkušeností, z knih i od klientů. **Předpokladem** mám na mysli celou spleť fantazií, představ, přijatých historických údajů, přijatých pravd, dojmů, sklonů, nápadů, hypotéz, modelů, teorií, osobních dojmů, teorií, naladění, nerozlišitelných lojalit – prostě jakýchkoliv předem existujících myšlenek, které mají podíl na vnímání, vnímání a jednání během setkání s klientem (Úlehla, 2005, s. 12).“*

Otázkou je, jak si speciální pedagog tyto své předpoklady uvědomuje. Tato oblast předpokladů je právě tématem této práce.

3.3 Speciálně pedagogická pomoc v kontextu „uspokojení potřeb“

Pro humanistický proud v psychologii je typické tvrzení „*podle kterého je hlavní hnací silou a osou lidského života tendence k seberealizaci, sebeaktualizaci*“ (Vymětal, 2004, s. 207), a v souvislosti s touto hnací silou lidského života pak Rogers, Maslow hovoří o „*lidských potřebách*“ a o „*uspokojování těchto potřeb*“ (Vymětal, 2004).

V tomto duchu se vyjadřuje i Úlehla. Pomoc profesionálního pracovníka klientovi rozděluje to těchto tří kroků:

- 1) klientova objednávka, přání;
- 2) pracovníkova nabídka (jako odpověď na objednávku);
- 3) dojednávání, jako opakování předchozích kroků.

(Úlehla, 2005).

„Pomoc je dojednaný způsob společné práce, kterou si klient přeje, pracovník ji nabídne a klient zvolí. Cestou k uskutečnění pomoci je její nabízení“ (Úlehla, 2005, s. 21).

Tolik tedy k pracovníkově pomoci a kontrole jakožto dvěma kategoriím v profesionální praxi speciálního pedagoga.

Praktická část

4 Vymezení výzkumného problému

První kapitola sleduje linii „jak ovlivňuje praxe speciálního pedagoga osobnost a životní filozofii speciálního pedagoga“ a poukazuje na fakt, že na osobnost speciálního pedagoga je kladen určitý nárok. Následující výzkum je zaměřen na čtyři hlavní okruhy vlivu praxe na osobnost speciálního pedagoga:

- 1) vliv práce na vnímání sebe sama;
- 2) vliv práce v mezilidských vztazích;
- 3) vliv práce na životní filosofii;
- 4) změna motivace k práci během praxe.

Druhá kapitola sleduje linii základních předpokladů o člověku. Albert Ellis a jeho ABC model propojil vnější událost přes systém vnitřního přesvědčení s chováním. Speciální pedagog pracuje s člověkem a proto nás zajímá jeho předpoklad o člověku, jeho vnitřní systém přesvědčení.

Následující výzkum v této linii se tedy bude snažit o interpretaci základních předpokladů v náhledu na člověka následující otázkou:
k jakému modelu osobnosti člověka inklinují respondenti ve výzkumu? Resp. ke kterému modelu inklinují?

5 Cíle a hypotézy, výzkumné otázky

Cílem první ze dvou hlavních otázek práce (jak ovlivňuje praxe speciálního pedagoga) je zjistit procentuální vyjádření podílu vlivu praxe ve všech čtyřech okruzích. K tomuto procentuálnímu vyjádření k potvrzení platnosti stanovujeme ještě čtyři hypotézy:

h1 – respondenti vnímají svou práci s přesvědčením o její důležitosti, o hodnocení společnosti této práce se domnívají, že je nedostatečná

h2 - S rostoucí praxí roste změna motivace

h3 - S rostoucí praxí roste také schopnost být striktnější

h4 - Respondenti, kteří uvedli, že je práce nemotivuje k zájmu o duchovní rozměr života také nepokládají otázku po spravedlnosti za relevantní

Ve druhé hlavní otázce (jaké předpoklady ve svém světonázoru má speciální pedagog o člověku) se pokusíme zhodnotit, ke kterému obrazu školy člověka jsou nejbližší.

h5 - Respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ vnímají člověka jednajícím především pod vlivem racionálních determinant a iracionálních pohnutek. Předpokladem této hypotézy jsou obrazy člověka podávané ve výuce soudobým školstvím (uspokojení potřeb – vliv humanistického pojetí člověka, Maslow, Rogers; lidské chování ovlivňované determinanty – vliv dynamického pojetí osobnosti - většina psychologických škol, uvedena v kapitole 1.2.2 novodobý důraz na dynamické pojetí osobnosti)

h6 – Respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ tuto pohnutku považují ve většině případech (více než 50%) za správnou.

Předpokladem je přijetí této pohnutky za svou, proto tedy respondenti souhlasí.

h7– Ti respondenti, kteří jsou pro podstatu člověka také volí více svobodu jako hlavní roli v rozhodování člověka než respondenti, kteří nesouhlasí s existencí podstaty člověka.

h8 – obraz nesobeckého člověka, který se vzdává svých vlastních přání ve prospěch autorit, bude ve vyrovnaném poměru, tedy max. 40/60 nebo 60/40 k Frommovu „pamatuj na své vlastní výhody, jednej podle toho, co je pro tebe nejlepší.; tím budeš také jednat pro nejlepší prospěch ostatních.“

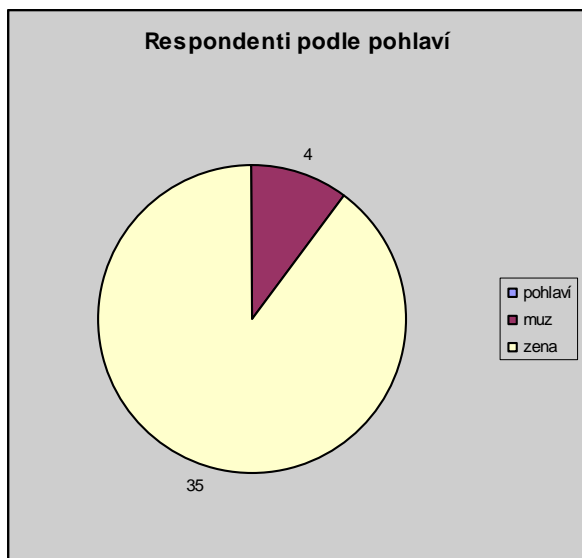

6 Výzkumný vzorek

Dotazník vyplnilo celkem 39 respondentů.

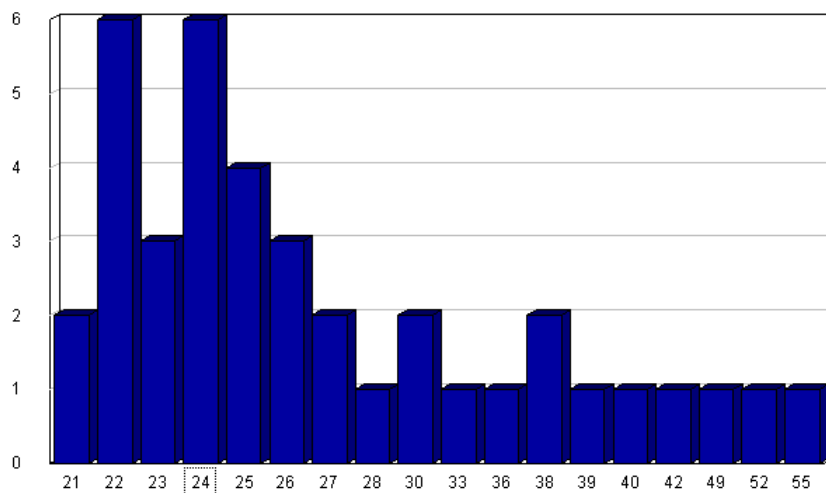
U otázky č.26 neodpověděli 3 respondenti, u otázek č. 6,30 neodpověděli 2 respondenti, u otázky č.22,23,25,27 vždy jeden respondent; tyto výpadky nemají na výzkum žádný dopad, můžeme je eliminovat.

6.1 Respondenti podle pohlaví

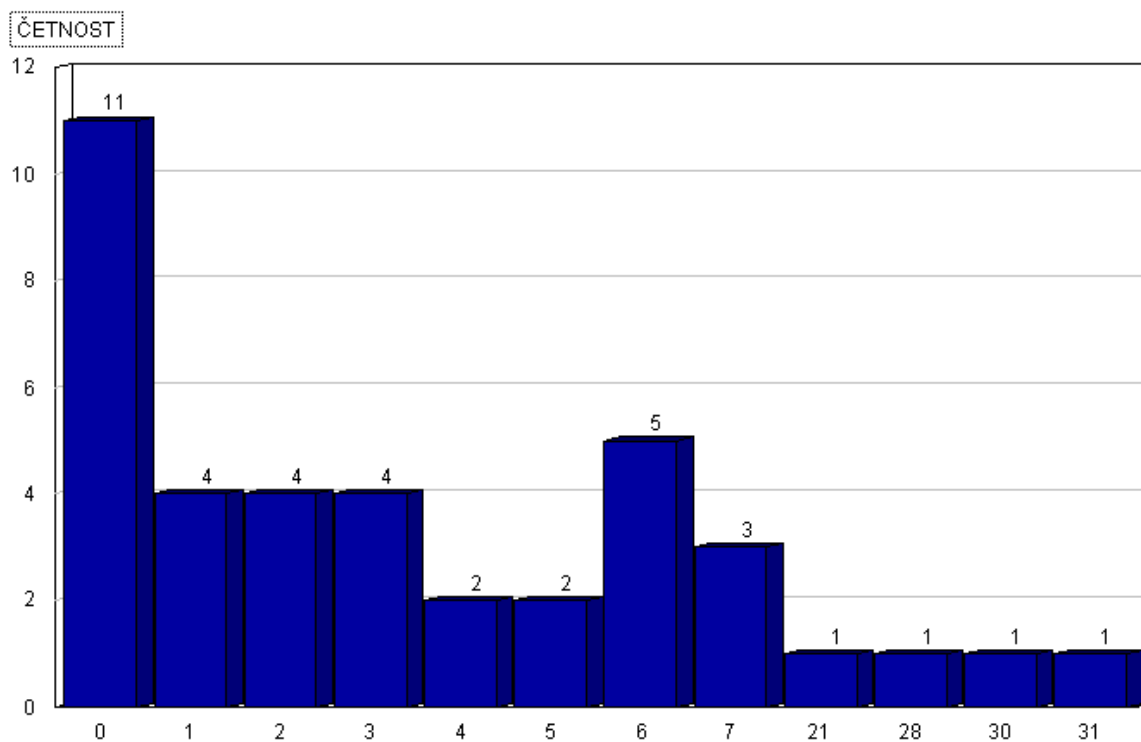
Graf č.1 Respondenti podle pohlaví

6.2 Respondenti podle věku

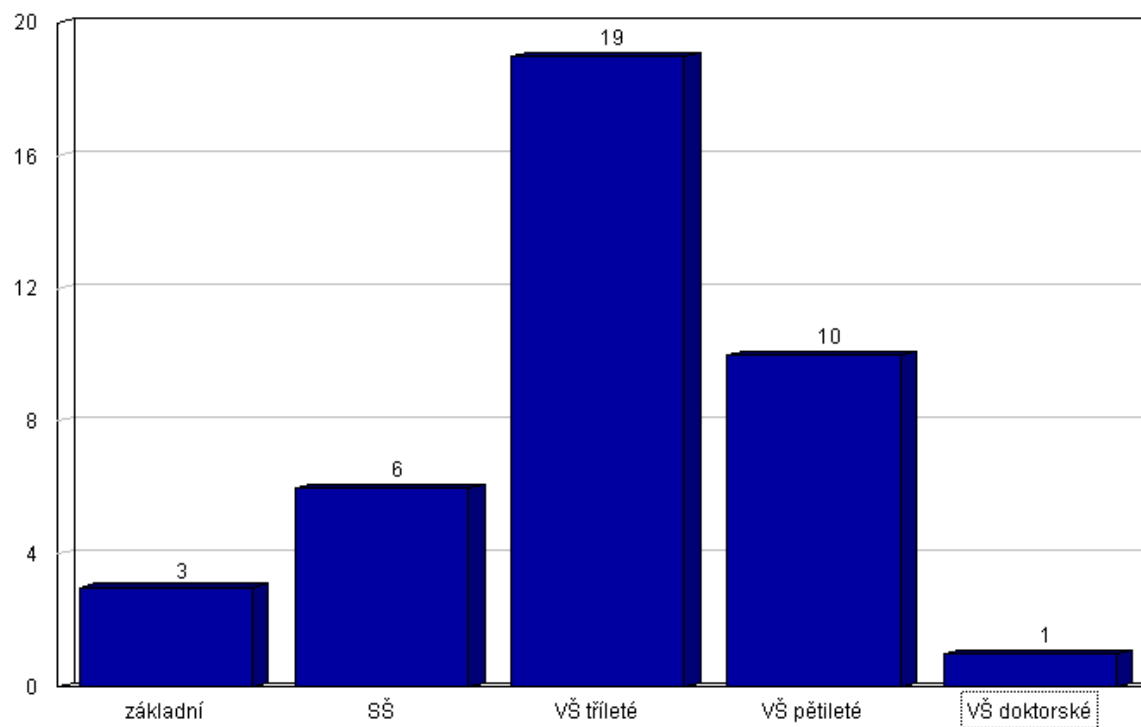
Graf č.2 Respondenti podle věku

6.3 Respondenti podle dosažené délky praxe

Graf č.3 Respondenti podle dosažené délky praxe

6.4 Respondenti podle maximálního dosaženého vzdělání

Graf č.4 Respondenti podle maximálního dosaženého vzdělání

7 Metody použité ve výzkumu

Sběr dat byl proveden pomocí dotazníku. Dotazník byl vytvořen jako webový formulář. Data respondentů byla z webového formuláře odesílána do tabulky databáze serveru.

Dotazník obsahuje z větší části uzavřené otázky, s nabídkami pro odpověď; jen pět otázek je otevřených, z toho 3 otázky jsou na zjištění specializace studované, nynější a na typ zařízení. Tyto otázky jsem nakonec nevyhodnocoval, protože se ukázal veliký rozptyl zařízení, a také proto, že téma bakalářské práce nesouvisí s typem zařízení ani odborností v rámci speciální pedagogiky. Pouze jsme provedli kontrolu, že respondenti skutečně pracují v zařízeních, která využívají odbornost speciálních pedagogů.

Pro převládající většinu uzavřených otázek jsou použity metody kvantitativní – **procentuální vyjádření** a **test nezávislosti chí kvadrátu pro kontingenční tabulku**. (Chráska, 2007) Pro vyhodnocení otevřených odpovědí byla použita metoda **Prostého výčtu** (Miovský, 2006)

8 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

8.1 Vliv práce na vnímání sebe sama

V následujících tabulkách lze vidět, jak respondenti odpovídali:

Tabulka č.2 vliv práce na vnímání sebe sama v důležitosti

7) Díky práci speciálního pedagoga jsem pro někoho nebo pro něco důležitý, a to mě uspokojuje	četnost	%1	%2
rozhodně souhlasím	15	38,46%	79,49%
souhlasím	16	41,03%	
nesouhlasím	6	15,38%	20,51%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.3 vliv práce na vnímání sebe sama ve vnitřní bohatosti

8) Díky práci speciálního pedagoga jsem vnitřně bohatší	četnost	%1	%2
rozhodně souhlasím	18	46,15%	97,44%
souhlasím	20	51,28%	
nesouhlasím	0	0,00%	2,56%
rozhodně nesouhlasím	1	2,56%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.4 vliv práce na vnímání sebe sama v ocenění

9) Díky práci speciálního pedagoga si mě více lidí cení	četnost	%1	%2
rozhodně souhlasím	2	5,13%	48,72%
souhlasím	17	43,59%	
nesouhlasím	18	46,15%	51,28%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.5 vliv práce na vnímání sebe sama v aktivitě života

10) Díky práci speciálního pedagoga jsem v životě aktivnější	četnost	%1	%2
rozhodně souhlasím	7	17,95%	69,23%
souhlasím	20	51,28%	
nesouhlasím	10	25,64%	30,77%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.6 vliv práce na vnímání sebe sama v orientaci životních hodnot

11) Práce speciálního pedagoga mi pomohla v orientaci v důležitých životních hodnotách	četnost	%1	%2
rozhodně souhlasím	21	53,85%	84,62%
souhlasím	12	30,77%	
nesouhlasím	4	10,26%	15,38%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	100,00%	100,00%

Interpretace:

V otázce č.07 téměř 80% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.08 téměř 97% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.09 téměř 49% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.10 téměř 69% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.11 téměř 85% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

Z těchto výsledků lze konstatovat:

Díky práci speciálního pedagoga jsou respondenti určitě vnitřně bohatší, velké většině pomáhá v orientaci v důležitých životních hodnotách; o stále velké většině respondentů můžeme říci, že díky práci jsou pro někoho nebo pro něco důležití. Pro většinu respondentů práce přináší práci aktivitu do života.

Domníváme se, že nejnižší hodnocení vlivu na prestiž práce (téměř 50% na 50%) odpovídá skutečnosti, že tato práce není ve společnosti ceněna. Na tomto místě se pro potvrzení závěru rýsuje otázka, která by byla vhodným doplňkem k vnímání prestiže práce – a tou by mohla být např. otázka: „myslíte si, že (bez ohledu na vaše finanční potřeby v domácnosti) je vaše pozice dostatečně oceněna ve srovnání s jinými zaměstnáními?“

Vnímáme jako potěšující závěr, že v drtivé převaze práce respondenty vnitřně obohacuje, a opět ve velmi velkém procentu odpovědí práce pomáhá v orientaci v důležitých životních hodnotách. Myslím, že tento vnitřní přínos je kompenzací za ještě stále velkou nedoceněnost této práce společností.

8.2 Vliv práce v mezilidských vztazích

V následujících tabulkách lze vidět, jak respondenti odpovídali:

Tabulka č.7 vliv práce v mezilidských vztazích - empatie

12) snadněji se vcítím do pocitů druhých lidí (empatie)	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	10	25,64%	71,79%
souhlasím	18	46,15%	
nesouhlasím	7	17,95%	28,21%
rozhodně nesouhlasím	4	10,26%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.8 vliv práce v mezilidských vztazích - přístupnost

13) snadněji navazují vztahy s neznámými lidmi v osobním životě	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	8	20,51%	48,72%
souhlasím	11	28,21%	
nesouhlasím	15	38,46%	51,28%
rozhodně nesouhlasím	5	12,82%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.9 vliv práce v mezilidských vztazích - otevřenost

14) jsem otevřenější vůči druhým lidem	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	5	12,82%	61,54%
souhlasím	19	48,72%	
nesouhlasím	11	28,21%	38,46%
rozhodně nesouhlasím	4	10,26%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.10 vliv práce v mezilidských vztazích - striktnost

15) umím být striktní, je-li to třeba	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	6	15,38%	66,67%
souhlasím	20	51,28%	
nesouhlasím	9	23,08%	33,33%
rozhodně nesouhlasím	4	10,26%	
suma	39	100,00%	100,00%

Interpretace:

V otázce č.12 téměř 72% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.13 téměř 49% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.14 téměř 61% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.15 téměř 69% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.11 téměř 67% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

Vliv práce v mezilidských vztazích je procentuálně menší než vliv na vnímání sebe sama. Dá se souhrnem konstatovat, že až na výjimku snadnějšího navazování kontaktů s neznámými lidmi se jen menší většina respondentů vyjadřuje, že by je speciálně pedagogická praxe v této oblasti ovlivňovala;

jako důvod tohoto malého vlivu vidíme předpoklad v charakteru osobnosti. To potvrzují také mnohé odpovědi respondentů na otázku „Proč právě vy? (Proč určitá skupina lidí tuto práci dělá a druhá skupina říká: „obdivuji vás, že děláte takovou práci. Já bych jí dělat nemohl.“ Tak proč právě vy jí dělat můžete? Proč patříte do té první skupiny

lidí?) *Je to tím, že máte nějaké zvláštnosti schopnosti či dovednosti, které druzí nemají? Nebo je to ničím úplně jiným?*“

Zde uvádím doslovnou citaci několika respondentů:

- 1) *„Vím že pro takovou práci se musí člověk narodit - musí to mít v krvi!!! Jsou věci které nejdu naučit! Ty člověk prostě má nebo nemá. Když je nemá nepomůžou ani čtyři vysoké školy.“*
- 2) *„možná - vyšší sociální cítění...?“*
- 3) *„Asi jsem stále tak trochu dítětem. myslím, že mám dostatek empatie a porozumění a dokážu postižené brát takové, jací jsou, bez jakýchkoli předsudků.“*
- 4) *„někdy si myslím, že mám na čele napsáno: "svěřte se mi", protože se mi lidi svěřují se vším na setkání už od mého dětství, nemám problém někoho vyslechnout....“*
- 5) *„Lépe se mi pracuje s lidmi než se stroji. Ráda dělám práci pro konkrétního člověka. Umím se vcítit do druhého. Nemyslím si, že jsem výjimečná - mám "dar" pracovat s lidmi s postižením, jiný má "dar" skládat hudbu.“*
- 6) *„Každý člověk má určité kompetence, které ho táhnou k jejich naplnění. Vždy jsem chtěla dětem pomáhat a jsem ráda, že to mohu dělat“*
- 7) *U mě je to způsobeno díky sourozeneckým vazbám, myslím si však, že na toto povolání jsou nutné určité osobnostní vlastnosti. Můj druhý bratr například studuje elektrotechniku a pracovat s lidmi s postižením by v žádném případě nemohl.*

8.3 Vliv práce na životní filozofii

V následujících tabulkách lze vidět, jak respondenti odpovídali:

Tabulka č.11 vliv práce na životní filozofii – cennost lidského života

16) mi pomohla více si vážit lidského života	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	15	38,46%	87,18%
souhlasím	19	48,72%	
nesouhlasím	3	7,69%	12,82%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	1950,00%	100,00%

Tabulka č.12 vliv práce na životní filozofii – zájem o duchovní rozměr života

17) mě motivovala, abych se začal více zajímat o duchovní rozměr života	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	2	5,13%	28,21%
souhlasím	9	23,08%	
nesouhlasím	19	48,72%	71,79%
rozhodně nesouhlasím	9	23,08%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.13 vliv práce na životní filozofii – orientace v otázkách smyslu života

18) mi pomohla v orientaci v otázkách vlastního smyslu života	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	6	15,38%	58,97%
souhlasím	17	43,59%	
nesouhlasím	11	28,21%	41,03%
rozhodně nesouhlasím	5	12,82%	
suma	39	100,00%	100,00%

Tabulka č.14 vliv práce na životní filozofii – orientace na dobro v lidech

19) mi pomohla hledat v lidech to dobré	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	8	20,51%	69,23%
souhlasím	19	48,72%	
nesouhlasím	6	15,38%	30,77%
rozhodně nesouhlasím	6	15,38%	
suma	39	100,00%	100,00%

Interpretace:

V otázce č.16 téměř 87% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.17 téměř 28% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.18 téměř 59% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V otázce č.19 téměř 69% respondentů odpovědělo, že je práce ovlivňuje

V této oblasti je vliv práce nejmenší. Vůbec nejmíň respondentů odpovědělo právě v otázce vlivu na zájem o duchovní oblast života (28%). Tento nejmenší vliv práce na životní filozofie zdůvodňujeme tvrzením W. Sira, že člověk si světonázor vytváří poměrně brzy ve svém životě, což si vykládáme do věku okolo dvaceti let, tedy krátce po dokončení školy. Pak člověk již nějakým závratným způsobem svůj světonázor nemění, ale spíše postupně modifikuje. Vliv práce na životní filozofii by měl být určitě menší než vliv práce na vnímání sebe sama a na mezilidské vztahy.

8.4 Testování hypotézy h1

h1 – respondenti vnímají svou práci s přesvědčením o její důležitosti, o hodnocení společnosti této práce se domnívají, že je nedostatečná

Tabulka č.15 vztah respondent – práce, povolání nebo práce

3) Je práce speciálního pedagoga povolání, nebo práce jako každá jiná?	četnost	%
Je to povolání	29	74,36%
Je to práce jako každá jiná	10	25,64%
Σ	39	100,00%

Tabulka č.16 vztah respondent – práce, důležitost zápalu

5) Považujete jistý zápal a nadšení důležité pro vaši práci?	četnost	%
ano	39	100,00%
ne	0	0,00%
Σ	39	100,00%

Tabulka č.17 vztah respondent – práce, předpoklady pro práci

4) Proč právě vy můžete tuto práci dělat?	četnost	%1	%2
osobnostní předpoklady	10	23,81%	59,52%
láska k dětem	7	16,67%	
míra empatie a soc. citění	7	16,67%	
vysoká frustrační tolerance	1	2,38%	
jsem realista, беру věci jak jsou	5	11,90%	11,90%
práce mě naplňuje	5	11,90%	11,90%
výchova	2	4,76%	16,67%
rád pomáhám	2	4,76%	
práce mě baví	2	4,76%	
je to potřeba	1	2,38%	100,00%
Σ	42	100,00%	

Tabulka č.18 vztah respondent – práce, ztráta motivace

6) Měl/a jste ve své práci speciálního pedagoga těžké nebo kritické období? Kdy jste ztratili zájem, motivaci, smysl své práce?	četnost	%
Ano jednou	12	32,43%
Ano vícekrát	10	27,03%
Ne, neměl	15	40,54%
suma	37	100,00%

Otázka č.4 byla otevřená, a proto byla pro vyhodnocení použita metoda Prostého výčtu. Jednotlivé odpovědi byly kategorizovány. V kategorii osobnostní předpoklady se respondenti vyjadřovali obecně, nebo nejčastěji uváděli trpělivost (3 případy). Láska k dětem a míra empatie či sociálního citění byly velmi často samostatnou odpovědí, někdy byly spolu s láskou k dětem, v jednom případě ke klientům. Pokud respondentova

odpověď obsahovala dvě kategorie, jako nejčastěji právě uváděnou kombinaci lásky k dětem a empatie, pak bylo k oběma kategoriím zvýšena četnost; proto je suma odpovědí větší než počet respondentů.

Tabulka č.19 vliv práce na vnímání sebe sama – cennost povolání/práce v očích druhých

Díky práci speciálního pedagoga si mě více lidí cení	četnost	%	%
rozhodně souhlasím	2	5,13%	48,72%
souhlasím	17	43,59%	
nesouhlasím	18	46,15%	51,28%
rozhodně nesouhlasím	2	5,13%	
suma	39	100,00%	100,00%

K posouzení hypotézy je třeba provést test nezávislosti chí-kvadrátů pro kontingenční tabulkou vytvořené z odpovědí na otázky 3 a 9:

Tabulka č.20 kontingenční tabulka pro odpovědi na otázky č.3 a č.9

kontingenční tabulka	lidé si mně více cení		
	souhlasím	nesouhlasím	Σ
Jak vnímáte svou práci?			
je to povolání	17	12	29
práce jako každá jiná	2	8	10
Σ	19	20	39

Výsledek kontingenční tabulky je takovýto:

Tabulka č.21 výsledková tabulka kontingenční tabulky č.20

χ^2 vypočítaný	4,439347
$\chi^2(0,05)$ kritická hodnota	3,841459

χ^2 vypočítaný je větší než kritická hodnota, tzn. statisticky významná souvislost byla prokázána, hypotézu můžeme pokládat za pravdivou.

Také stojí za zmínku odpovědi respondentů na otázku, zda považují jistý zápal a nadšení pro práci jako důležitý. Odpovědi respondentů jsou naprosto jednoznačné, všichni do jednoho souhlasí, že zápal a nadšení je důležitý. I když se nedá přímo usuzovat na Komenského přesvědčení „*vysoce důstojného postavení, že jim byl svěřen vznešený úřad, nad nějž není pod Sluncem významnějšího*“, přeci jen zde jakýsi základ lze vypořadovat, dobré předpoklady, z kterých by měl Komenský jistě radost.

Téměř tři čtvrtiny respondentů považují svou práci za povolání, přes 60% respondentů práci vykonává buď z lásky k dětem, na základě osobnostních předpokladů, empatie a sociálního cítění (první tři kategorie odpovědí na otázku č.4); všichni uvádějí, že je pro ně důležitý zápal a nadšení, tedy nevykonávají práci z pouhé nutnosti, jen pro živnutí zabezpečení svého života či života rodiny.

8.5 Testování hypotézy h2

Pro testování hypotézy h2 (s rostoucí praxí roste změna motivace) bylo potřeba sestavit kontingenční tabulku. Pro četnost u otázky měnila se motivace k práci během praxe? byla použita metoda prostého výběru, neboť tato otázka byla otevřená.

Tabulka č.22 tabulka pro odpovědi otázky č.2

praxe	motivace se			Σ
	neměnila	změnila	jiná odpověď	
0	5	0	6	11
1-3	2	4	2	8
4-5	0	3	1	4
6-7	0	5	3	8
více než 7 let	1	1	2	4
Σ	8	13	14	35

Byl proveden test nezávislosti chí-kvadrátů pro kontingenční tabulku s těmito výsledky:

Tabulka č.23 výsledková chí-kvadrátů tabulka pro otázku č.2

χ^2	14,1226
$\chi^2(0,05)$	15,50731
$\chi^2(0,075)$	14,26974

Testové kritérium χ^2 je v obou případech menší než kritická hodnota na obou hladinách významnosti.

Standardně bývá použita hladina významnosti 0,05, což představuje 5 možných odchylných hodnot ze 100; v našem případě, kdy suma pozorované četnosti je pouze 35, odpovídá hladina 0,075 třem odchylným hodnotám ze čtyřiceti.

V obou případech se však nepovedlo závislost prokázat. Z odpovědí dotazníku tedy nelze tvrdit, že s rostoucí praxí roste změna motivace.

Interpretace

Vypočítané testové kritérium χ^2 je velmi blízké kritickým hodnotám na obou hladinách významnosti. Respondenti neodpovídali na kladenou otázku, velmi často odpovídali, že se změnilo jejich zaměření. Tato odpověď byla hodnocena jako „jiná odpověď“. Bohužel, celých 14 odpovědí ze 35 jsme museli zahrnout do kategorie „jiná odpověď“. To představuje 40% všech odpovědí. Závislost by byla prokázána při přesunutí tří odpovědí typu „jiná odpověď“ do kategorie odpovědí „motivace se změnila“ nebo „motivace se nezměnila“. Důvodem, proč se nepodařilo prokázat vztah mezi délkou praxe a změny motivace vnímáme nevhodným použitím otázky motivace. Otázka měla být uzavřená, nabídnout možnosti odpovědí. Byla zatížena velkou chybou (40%) jiných odpovědí, které údaje zkreslily. Proto i když výpočtem nebyla závislost veličin prokázána, pro výše zmíněnou chybu ji nepovažujeme za věrohodnou.

8.6 Testování hypotézy h3

Pro testování hypotézy h3 (S rostoucí praxí roste také schopnost být striktnější) bylo potřeba opět sestavit kontingenční tabulku.

Tabulka č.24 kontingenční tabulka pro odpovědi na otázku délky praxe a otázky č.14

praxe	umím být striktnější		Σ
	souhlasím	nesouhlasím	
0	7	4	11
1-3	6	6	12
4-5	4	0	4
6-7	7	1	8
více než 7 let	2	2	4
Σ	26	13	39

Byl proveden test nezávislosti chí-kvadrátů pro kontingenční tabulku s těmito výsledky:

Tabulka č.25 výsledková chí-kvadrátů tabulka pro tabulku č.24

χ^2	39
$\chi^2(0,05)$	9,487729
$\chi^2(0,075)$	8,496282

Testové kritérium χ^2 je v obou případech větší než kritická hodnota na obou hladinách významnosti, závislost se podařilo prokázat.

8.7 Testování hypotézy h4

Pro testování hypotézy h4 (respondenti, kteří uvedli, že je práce nemotivuje k zájmu o duchovní rozměr života také nepokládají otázku po spravedlnosti za relevantní).

Vysvětlení záměru hypotézy

Na první pohled se nemusí tato hypotéza zdát jasná; proč spojovat zájem o duchovní rozměr života a otázku po spravedlnosti?

Původním záměrem je spojit veličiny „vliv praxe na zájem o duchovní oblast“ a „transcendentno vnímané respondentem“. Logicky nevyplývá, že pokud vliv praxe na zájem o duchovní oblast není, nebo je malý, pak zároveň ani respondent nemá zájem o duchovní rozměr života. Logická vazba zde není, ale možná z povahy práce by zde vazba být mohla; proto tedy vazba vliv praxe na zájem o duchovní oblast – transcendentno.

Na první pohled logičtější variantou je spojit vliv praxe na zájem o duchovní oblast a odpovědi na otázky, zda je člověk věřící, či nikoliv. Od této na první pohled logičtější vazby jsme však upustili pro specifikum českého národa v otázce víry v nadpřirozeno. Na jedné straně se tento národ hrdě hlásí k nejateističtějšímu národu na světě, na straně druhé drtivá většina dotazovaných nejen v tomto dotazníku odpoví, že „něco nad námi je“. Tento specifický postoj bych si dovolil nazvat jako „něcoismus“. Něcoistických odpovědí je v porovnání s vyloženým „ne, nic nad námi neexistuje“ několikrát víc!

Něcoismus je charakteristický oním připuštěním, že „něco nad námi je“ ale zde také veškerý zájem něcoisty končí. Nestará se o povahu, vlastnosti, způsob bytí, neklade si podobné otázky. Proto pokládáme tento něcoismus za povrchní záležitost. Je to jen jakýsi ústupek rozumu v oblasti, kterou nemá dotýčný propátranou. Proto se nám zdálo lepší, zařadit z onoho transcendentního světa pojem „spravedlnost“, neboť k tomuto pojmu takovýto povrchní postoj nepředpokládáme. Předpokládáme tedy, že na otázku po spravedlnosti lidé reagují rozumněji a bez předsudků, než na otázku víru v Boha či nadpřirozeno.

Podívejme se tedy, jak odpovídali respondenti, kteří uvedli, že je práce nemotivuje k zájmu o duchovní rozměr života:

Tabulka č.26 odpovědi na otázku smyslu spravedlnosti

otázka existuje „spravedlnost“?	četnost	%1	%2
relevantní otázka	2	7,14%	7,14%
chci specifikovat	18	64,29%	92,86%
úsměvná otázka	6	21,43%	
zbytečná otázka	2	7,14%	
Σ	28	100,00%	100,00%

takto odpovídali respondenti, kteří uvedli, že je práce naopak motivuje k zájmu o duchovní rozměr života:

Tabulka č.27 kontingenční tabulka pro otázky č.16 a 28

otázka existuje „spravedlnost“?	četnost	%1	%2
relevantni_otazka	1	9,09%	9,09%
chci_specifikovat	7	63,64%	90,91%
usmevna_otazka	3	27,27%	
zbytecna_otazka	0	0,00%	
Σ	11	100,00%	100,00%

Interpretace

V obou skupinách (práce motivuje i nemotivuje k zájmu o duchovní rozměr života) je patrná největší skupina respondentů, která požaduje specifikovat pojem spravedlnosti. Dokonce procentuálně mají téměř totožné zastoupení (64,29% a 63,64%).

Tzn. pojem není všeobecně jasný. Není zřejmé, jak to se spravedlností je, jakou spravedlnost, nebo z jakého pohledu autor tuto otázku pokládal.

Vzhledem k velké podobnosti obou tabulek (hodnoty se prakticky liší o 2%) u obou skupin respondentů nám tedy vyplývá, že nezáleží na počátečním rozlišení v otázce motivace práce k zájmu o duchovní rozměr života. Tím považujeme hypotézu za neprokázanou. Naopak, závěr z takto formulované hypotézy je jiný: „potřeba specifikace pojmu spravedlnost je velká v obou skupinách, jak ve skupině respondentů které „práce nemotivuje k zájmu o duchovní rozměr života“ tak ve skupině respondentů, které „práce motivuje k zájmu o duchovní rozměr života.“

8.8 Testování hypotézy h5

h5 - Respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ vnímají člověka jednajícího především pod vlivem racionálních determinant a iracionálních pohnutek.

Pro testování hypotézy h5 bylo potřeba sestavit procentuální tabulku

Tabulka č.28 kontingenční tabulka pro otázky č.22a a 21

	četnost	%1	variační poměr
je svobodný	7	29,17%	0,71
je determinovaný	12	50,00%	0,50
nevím	5	20,83%	0,79
Σ	24	100,00%	0,00
nominální variace		0,621528	
normovaná nominální variace		0,93	

Normovaná nominální variace je vysoká, blízká jedné. Tzn. že rozptyl hodnot není nijak velký, a proto lze usuzovat, že vztah mezi třemi kategoriemi dotazníkové položky je těsný. Nepřevažuje žádná odpověď. Hypotéza tedy nebyla potvrzena, i když tendence je vidět, není natolik silná, abychom mluvili o závislosti veličin.

8.9 Testování hypotézy h6

h6 – Respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ tuto pohnutku považují ve většině případech (více než 50%) za správnou.

Předpokladem je přijetí této pohnutky za svou, proto tedy respondenti souhlasí.

Tabulka č.29 odpovědi respondentů vnímající nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“

pohnutka	četnost	%1	variační poměr
je správná	15	62,50%	0,38
není správná	9	37,50%	0,63
Σ	24	100,00%	1,00
nominální variace	0,46875		
normovaná nominální variace	0,94		

Hypotéza byla splněna, skutečně více než polovina respondentů s touto pohnutkou souhlasí. Za zmínku rozhodně stojí vysoké procento nesouhlasících - 37% !

Takto souhlasili nebo nesouhlasili respondenti s pohnutkou, kterou označili jako nejsilnější:

Tabulka č.30 odpovědi respondentů na otázku č.22a

Takto souhlasili/nesouhlasili s nejsilnější pohnutkou	ANO	NE	Σ	ANO	NE
láska	10	0	10	100,00%	0,00%
radost	2	1	3	66,67%	33,33%
uspokojení potřeb	15	9	24	62,50%	37,50%
dítě	1	0	1	100,00%	0,00%
Σ	28	10			

U pohnutky „radost“ je příliš malý počet odpovědí na vyhodnocení.

Vnímáme jako velice zajímavé zjištění, že tak vysoké procento respondentů nepovažuje uspokojení potřeb za správnou pohnutku!

8.10 Testování hypotézy h7

h7 – Ti respondenti, kteří jsou pro podstatu člověka také volí více svobodu jako hlavní roli v rozhodování člověka než respondenti, kteří nesouhlasí s existencí podstaty člověka.

Tabulka č.31 odpovědi respondentů na otázku č.20

Existuje podle vás něco jako podstata člověka?	četnost	%
respondenti klonící se k podstatě člověka	32	84,21%
respondenti nesouhlasící s podstatou člověka	6	15,79%
Σ	38	100,00%

takto volili respondenti, kteří se kloní k podstatě člověka

Tabulka č.32 kontingenční tabulka pro otázky č.20 a č.21

charakter	16	50,00%
okolnosti	6	18,75%
člověk je svobodný	10	31,25%
Σ	32	100,00%

takto volili respondenti, kteří nesouhlasí s podstatou člověka

Tabulka č.33 kontingenční tabulka pro otázky č.20 a č.21

charakter	3	50,00%
okolnosti	3	50,00%
člověk je svobodný	0	0,00%
Σ	6	100,00%

Na první pohled, bez jakéhokoliv zkoumání lze vidět, že ani jeden respondent, který nesouhlasí s podstatou člověka, nevidí svobodu jako nejdůležitější činitel při rozhodování člověka. To potvrzuje Berďajevův předpoklad osobnosti – svobodu a z ní vyplývající negovaný výrok – „není svoboda – není statická podstata osobnosti.“ Výsledky pokládáme za velmi zajímavé. Zajímal by nás výsledek u většího vzorku speciálních pedagogů, zda by poskytl stejné výsledky; v našem vzorku nesouhlasilo s podstatou člověka pouze 6 respondentů, což považujeme za nízký počet; i tak výsledek těchto šesti respondentů koreluje s výsledky odpovědí respondentů, kteří hlasují pro „statickou“ podstatu člověka.

K zamyšlení stojí velmi vysoký počet odpovědí respondentů, kteří souhlasí s podstatou člověka; ačkoliv je tedy ve výuce kladen vliv na dynamické pojetí osobnosti, více než 84% respondentů na nedynamickou podstatu člověka rozhodně nezapomíná.

8.11 Testování hypotézy h8

h8 – obraz nesobeckého člověka, který se vzdává svých vlastních přání ve prospěch autorit, bude ve vyrovnaném poměru, tedy max. 40/60 nebo 60/40 k Frommovu „pamatuj na své vlastní výhody, jednej podle toho, co je pro tebe nejlepší.; tím budeš také jednat pro nejlepší prospěch ostatních.“

Fromm se domnívá, že v moderní společnosti se prosazují dva protikladné principy, jako paradox v jedné kultuře. Říká, že výsledkem tohoto protikladu je zmatek v jednotlivci, a že tento zmatek je jedním z nejvýznamnějších pramenů bezradnosti moderního člověka. (Fromm, 1967, s.103)

Tabulka č.34 odpovědi respondentů na otázku č.25

Přečtete si následující dva výroky a rozhodněte, zda je považujete za obecně platné či neplatné. 1) „Pamatuj na své vlastní výhody, jednej podle toho, co je pro tebe nejlepší.; tím budeš také jednat pro nejlepší prospěch ostatních.“ 2) „Nebud' sobecký a podříd' se něčemu důležitějšímu než jsi sám.“	četnost	%1	%2
platí první	4	11,11%	44,44%
platí druhý	12	33,33%	
platí oba	20	55,56%	55,56%
Σ	36	100,00%	100,00%

Tabulka č.35 vyjádření správnosti odpovědi na otázku č.25

a) platí pouze první výrok a považuji to za správné	četnost	%
ano	3	60,00%
ne	2	40,00%
Σ	5	100,00%

Tabulka č.36 vyjádření správnosti odpovědi na otázku č.25

b) platí pouze druhý výrok a považuji to za správné	četnost	%
ano	8	61,54%
ne	5	38,46%
Σ	13	100,00%

Tabulka č.37 vyjádření správnosti odpovědi na otázku č.25

c) platí oba výroky a považuji to za správné	četnost	%
ano	15	75,00%
ne	5	25,00%
Σ	20	100,00%

Jak je vidět z tabulky odpovědí na obě otázky, je poměr skutečně vyrovnaný 56:44, což je v toleranci předpokládaného poměru 60:40 - 40:60. Hypotéza tedy na tomto vzorku byla prokázána, a tím i platnost Frommova závěru ohledně paradoxu vnímání obrazu člověka.

Pro pravdivost Frommova závěru hovoří také jistota správnosti výroku u respondentů. Ti respondenti, kteří volili platnost jen jednoho z výroků, si nebyli příliš jisti jeho správností; v obou případech si bylo jisto pouze 60% respondentů.

Respondenti volící pravdivost obou výroků si byli jistější, ale přesto 25% uvedlo, že nepovažuje za správné, že platí oba výroky. Vyrovnanost odpovědí a nejistoty považujeme za důkaz Frommova tvrzení o paradoxu dvou protikladných principů.

8.12 Obrazy člověka, základní předpoklady je člověk vlk nebo ovce?

Tabulka č.38 odpovědi respondentů na otázku č.20

Jak vnímáte člověka v obecném slova smyslu? Jaké máte předpoklady o lidské povaze?	četnost	%
člověk je přirozeně dobrý; destruktivnost není v povaze	9	23,08%
v člověku se nachází zlo i dobro	22	56,41%
člověk není ani dobrý ani zlý	7	17,95%
nezabývám se tím	1	2,56%
člověk je přirozeně zlý; destruktivnost je v povaze	0	0,00%
Σ	39	100,00%

Otázka č.20 je velmi těžká a respondent nedostal žádné další vodítka k odpovědi. Zajímavé jsou odpovědi „člověk není ani dobrý ani zlý“. Evokuje Frommovu humanistickou etiku, která spočívá na principu, že „jen člověk může určovat kritérium ctnosti a hříchu, nikoliv však autorita, která člověka převyšuje (Fromm, 1967, s.14).“ Větší polovina respondentů se kloní k odpovědi, že v člověku se nachází dobro i zlo. Člověk tedy je zároveň vlkem i ovčí.

Odpovědi v „v člověku se nachází zlo i dobro“ naopak ukazují na nějakou vnější autoritu, a to u 56% respondentů.

Svoboda člověka

Tabulka č.39 odpovědi respondentů na otázku č.27

Je člověk svobodný?	četnost	%
ano, je svobodný	14	35,90%
ne, jedná pod vlivem determinant racio/iracionálních	18	46,15%
nevím	7	17,95%
Σ	39	100,00%

V této otázce jsme svobodu přímo nespécifikovali, ale z možných odpovědí lze její chápání vyčíst - klademe svobodu do protikladu k determinaci, podle vzoru Berďajeva v kapitole 1.2.4 filozofický pohled na osobnost v podání Berďajeva. Podle tohoto výsledku usuzujeme na vliv dynamického pojetí osobnosti, který ve svých školách velmi často probírá důvody a vlivy lidského jednání a chování. Zatímco v hypotéze h7 jsme testovali vliv na dynamické/statické pojetí člověka obecně, a tam se ukázalo 84% voličů preferujících statickou složku člověka (osobnost v Berďajevově pojetí, duše), tak svoboda člověka je na tom daleko hůře, pouze 36% respondentů je pro svobodu. Vztah obou veličin (svoboda – statická podstata člověka) byl testován v hypotéze h7. Skutečně bylo prokázáno, že respondenti volící podstatu člověka také volí více svobodu jako hlavní roli v rozhodování člověka. Berďajev pokládá svobodu za základ a tajemství osobnosti.

Obrazy člověka ovlivněné dynamickým pojetím osobnosti

Hypotézu h5 (Respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ vnímají člověka jednajícího především pod vlivem racionálních determinant a iracionálních pohnutek) se právě nepodařilo prokázat (50%). Zde jsme chtěli prokázat souvislost „uspokojení potřeb“ – „determinace“, což jsou opět obrazy

z dynamického pojetí osobnosti. Hypotézu se nepodařilo prokázat z největší pravděpodobnosti pro možnost odpovědi „nevím“; u otázky „je člověk svobodný?“ - ta činila 20% respondentů.

Zajímavé výsledky poskytla h6 (respondenti, kteří vnímají jako nejsilnější pohnutku člověka „uspokojení potřeb“ tuto pohnutku považují ve většině případech (více než 50%) za správnou.) – vysoké % respondentů uvádějících nesouhlas s pohnutkou, kterou sami uvedli jako nejsilnější - „uspokojení potřeb“ (37,5%). Domníváme se, že důvodem vysokého zastoupení respondentů nesouhlasících z nejsilnější pohnutkou je vnímání rozdílu mezi pomocí a kontrolou, tak jak jsme uvedli v kapitole 2.6 a 2.7. V odpovědích na otevřenou otázku č.2 (dá se říci, že se vaše motivace k práci během narůstající praxe měnila?) se několik respondentů vyjádřilo v duchu „přechodu z pomoci ke kontrole“. Jako typickou odpověď této skupiny respondentů jsme zvolili odpověď jednoho z respondentů: „*původně jsem chtěl pomáhat, nyní posouvat*“.

Zájem o sebe sama a jeho etická hodnota

Velmi zajímavé výsledky přinesla otázka č. 24, která sleduje odpověď na Kantovo pojetí etické hodnoty přirozené touhy (viz kapitola 1.3 Zájem o sebe)

Tabulka č.40 odpovědi respondentů na otázku č.23

Má přirozená touha, snaha (např. chtít štěstí pro sebe, být plně sám sebou, rozvinout sebe ve svých schopnostech) etickou hodnotu?	četnost	%
ano	32	82,05%
ne	7	17,95%
Σ	39	100,00%

Immanuel Kant se pak v souvislosti s myšlenkou „že člověk může být vlastním cílem“ vyjádřil tak, že *„je ctností chtít štěstí pro jiné, ale chtít štěstí pro sebe je eticky lhostejné, jelikož je to něco, o co se přirozenost člověka snaží sama od sebe. A přirozená snaha nemůže mít pozitivní etickou hodnotu (Fromm, 1967, s.99).“*

Z odpovědí respondentů lze vidět Frommem popisovanou skutečnost, že „člověk může být vlastním cílem“ převažuje v 82% i v profesi, jejíž doménou je péče o druhé.

Speciálně pedagogickou praxi považujeme obecně za práci, jejíž hlavním cílem je péče o druhé. Nepoložili jsme však respondentům otázku, zda takto také svoji práci vnímají, jako „pomáhající profesi.“ I když se téměř 75% respondentů vyjádřilo, že jejich

práce je povolání a nikoliv práce jako každá jiná (viz kapitola 3.5.4 testování hypotézy h1), ještě to neznamená, že tím o své práci uvažují jako o pomáhající profesi.

Považujeme-li tedy za doménu této práce „orientaci na druhé“ – pak i zde nám vychází rozpor se skutečností zjištěnou dotazníkem - „člověk může být vlastním cílem“ (82%). Takto tedy potvrzujeme Frommův paradox v naší kultuře popisovaný v kapitole 1.3 Zájem o sebe.

9 Závěr výzkumu

Práce si kladla za otázku zda ovlivňuje speciálně-pedagogická praxe osobnost pedagoga a jeho životní filozofii. Pro speciálně pedagogickou praxi vycházíme z požadavku na osobnost speciálního pedagoga, kterou jsme uvedli v kapitole 1.3 Požadavky na osobnost speciálního pedagoga podle Vymětala:

- 1) **autenticita** (otevřenost, souhlas a prožívání člověka);
- 2) **akceptace** (bezpodmínečné přijetí, úcta, důvěra a sympatie vůči pacientovi);
- 3) **empatie** (vcítění se a porozumění druhému člověku).

Z hlediska zaměření práce nebyla testována vlastnost označovaná pod souhrnným názvem „akceptace“; ostatní dvě vlastnosti byly prací zkoumány.

Otevřenost, autenticita jakožto požadovaná vlastnost, ovlivňovala praxe poněkud méně než jsme očekávali. Pro vliv v této vlastnosti se vyjádřilo 62% respondentů, což bychom označili jako větší polovinu respondentů (viz kapitola 3.5.1 vliv práce na vnímání sebe sama)

Empatie naopak byla ovlivněna praxí daleko více – 72% respondentů, tedy téměř každý třetí ze čtyř (viz kapitola 3.5.1 vliv práce na vnímání sebe sama)

Souhrnně konstatujeme, že praxe má příznivý vliv na rozvoj těch vlastností, které jsou po speciálních pedagogovi požadovány (průměr 62% a 72% - 67%)

O významu osobních předpokladů jsou přesvědčeni sami respondenti (viz kapitola 3.5.4 testování hypotézy h1, vyhodnocení otázky „Proč právě vy můžete tuto práci dělat?“), neboť uvádí ve většině (téměř 60%), že důvodem, proč právě oni mohou tuto práci vykonávat, jsou právě osobní vlastnosti.

Otázka pro zjištění předpokladu byla otevřená, proto výsledky z ní považujeme za cenné, neboť respondenti nebyli ovlivněni nabízenými odpověďmi. Sami uvedli v 17% vlastnost empatii, sociální cítění.

Dalších 12% respondentů uvedlo, že jsou realisté; nezdůrazňují empatii, ale spíše pragmatismus, tedy „beru věci tak jak jsou“. To považujeme také za vnitřní předpoklad, i když se nejedná o vlastnost, ale o postoj;

Celkově tedy 72% respondentů považuje za předpoklad pro svou práci osobní vlastnosti nebo postoje, což koresponduje z 67% procentním vlivem na osobnost.

Tato vyhodnocení považujeme za úspěšná, jsou shodná s naším očekáváním.

Vliv speciálně-pedagogická praxe jsme rozdělili do čtyřech okruhů:

- 1) vliv práce na vnímání sebe sama
- 2) vliv práce v mezilidských vztazích
- 3) vliv práce na životní filosofii
- 4) změna motivace k práci během praxe

Díky práci speciálního pedagoga jsou respondenti určitě vnitřně bohatší, velké většině pomáhá v orientaci v důležitých životních hodnotách; o stále velké většině respondentů můžeme říci, že díky práci jsou pro někoho nebo pro něco důležití. Pro většinu respondentů práce přináší práce aktivitu do života. Vliv práce v tomto okruhu je největší ze všech čtyřech.

Vliv práce na mezilidské vztahy speciálního pedagoga byl prokázán až na výjimku snadnějšího navazování kontaktů s neznámými lidmi; menší většina respondentů se vyjádřila, že je speciálně pedagogická praxe v této oblasti ovlivňovala;

Vliv práce na životní filozofii se ukázal jako nejmenší ze všech skupin. Vůbec nejméně respondentů odpovědělo právě v otázce vlivu na zájem o duchovní oblast života (28%). Určitě práce ovlivňuje speciální pedagogy v otázce vážnosti života a v otázce, menší většině práce pomohla v hledání dobrého v lidech.

Změna motivace během praxe nebyla prokázána, ale to dáváme na vrub nevhodné otevřené otázce, kde se často respondenti vyjadřovali o změně zaměření, nikoliv o změně motivace. I přesto, že se změna motivace nepodařila prokázat věříme, že speciální pedagogové změnou motivace během praxe procházejí.

Druhá linie práce sledovala předpoklady, které má speciální pedagog o člověku. Celkově se tedy podařilo ověřit výzkumem Frommovy paradoxy a předpoklady, které měl o člověku při pozorování novodobé moderní společnosti.

Položili jsme Frommovu otázku „je člověk vlk nebo ovce?“, Jak je to se svobodou člověka? Jaká je podstata člověka? Jaká je nejsilnější pohnutka v člověku? Má přirozená touha etickou hodnotu? Respondenti odpovídali skutečně podle Frommových závěrů, prokázali jsme souvislost mezi volbou statické podstaty člověka a svobodou člověka a tím podpořili Berd'ajevovu myšlenku o nedeterminovanosti osobnosti.

Závěr

Tato práce se zabývá vlivem praxe na osobnost člověka v jeho vlastnostech a postojích; zkoumá světonázorové předpoklady, které mají respondenti o člověku. Teoretická část slouží pro podklad výzkumné části. Uvedla nejrozšířenější dynamické vnímání člověka, se kterým se speciální pedagogové na svých studiích setkávají a uvedla také méně rozšířený pohled filozofický, vycházející z úplně jiného způsobu myšlení; uvedla požadované vlastnosti na osobnost speciálního pedagoga.

Výzkum byl proveden pomocí webového formuláře s převažující většinou uzavřených otázek, zúčastnilo se jej 39 respondentů..

V přípravě otázek do dotazníku se potvrdila náročnost filozofické části; v přípravě jsme zjistili, že existuje obrovský rozdíl v pokládání otázek zvláště filozoficky zaměřených. Je velký rozdíl, pokud položíme otázku otevřenou, bez nabídky odpovědí a otázky s nabízenými odpověďmi. Mnohdy jsme při otevřené otázce neobdrželi žádnou odpověď, nebo otázku: „jak to myslíte?“ Po nabídnutí několika variant odpovědí tak je evidentně zapojována mysl a s ní všechny srovnávací, analytické pochody, které byly vyřazeny při nenabízení odpovědí.

Ideální představa byla zkoumat ony žité, spíše pocitově vnímané a neracionalizované světonázorové předpoklady; jistou satisfakcí byl kladný ohlas respondentů na otázky dotazníku, kdy se někteří vyjádřili, že jim pomohly zamyslet se či nad něčím zapřemýšlet. Do té míry tedy se podařilo dotknout se právě té citové či prožívané stránky světonázoru a to považujeme za povzbudivý výsledek.

Hledání variant pro odpovědi na filozoficky laděné otázky (v dotazníku 19-30, tedy F) pohled na člověka, základní pohledy a G) ostatní pohledy a předpoklady) byl velmi náročný úkol; proto jsme se snažili nabízet takové odpovědi, které nalzáme v rozličných psychologických školách. I tak jsme se nevyhnuli nedostatečnosti důležité otázky č.2, otázky na změnu postoje během praxe. Z nesnází ve stadiu přípravy, kdy na spoustu filozoficky laděných otázek jsme nedostávali odpovědi, nýbrž otázky, usuzujeme, že by bylo vhodné do výuky speciálních pedagogů zařadit předmět podobný občanské výchově

či etice na základní škole. Nikoliv dějiny filozofie, ale předmět, jehož náplní budou základní filozofické otázky a odpovědi současných škol a směrů; zvláště velkým přínosem by pak bylo jejich vzájemné srovnání s poukázáním na rozdílné výchozí předpoklady.

Výsledky (např. potřeba specifikace pojmu spravedlnost, vyrovnané výsledky v dotazech na správnost nejsilnější pohnutky apod.) spolu s ohlasem na dotazník poukazují na potřebu takové výuky.

Použitá literatura a prameny:

- BERĎAJEV, N.** *O otroctví a svobodě člověka*. Praha : Oikoymenh 1997.
ISBN 80-86005-50-X
- DRAPELA, V.** *Přehled teorií osobnosti*. Praha : Portál 1997. ISBN 80-7178-134
- FRANKL, V.E.** *Vůle ke smyslu*. Brno : Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2
- FROMM, E.** *Člověk a psychoanalýza*. Praha : Svoboda, 1967.
- FROMM, E.** *Lidské srdce*. Praha : Josef Šimon, 1996. ISBN 80-85637-28-6
- GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E.** *Obecná pedagogika I*.
Olomouc: Hanex, 1999. ISBN 80-85783-20-7.
- CHRÁSKA, M.** *Metody pedagogického výzkumu*. Praha : Grada, 2007.
ISBN 978-80-247-1369-4
- KREJČÍ, A.** *Výbor prací potockých*. Praha : Dědictví Komenského, 1926
- LÄNGLE, S.** *Žít svůj vlastní život*. Praha : Portál, 2006. ISBN 978-80-7367-220-1
- LEČBYCH, M.** *O síle slova a mentálním postižení* [online]. 2010 [cit. 10.5.2010].
Dostupný na WWW: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=704>>
- MIOVSKÝ, M.** *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha : Grada,
2006. ISBN 80-247-1362-4
- POWELL, J.** *Naplno člověkem*. Brno : Cesta, 2000. ISBN 80-7295-002-9
- RENOTIÉROVÁ, LUDÍKOVÁ a kolektiv.** *Speciální pedagogika*. 4. vydání. Olomouc :
Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1475-9
- ŘÍČAN, P.** *Psychologie osobnosti*. Praha : Orbis, 1975.
- SIRE, J.W.** *Za novými světy, průvodce světovými názory*. Praha : Návrat, 1993.
ISBN 80-85495-17-1
- ÚLEHLA, I.** *Umění pomáhat*. 2. vydání. Praha : Slon, 2005. ISBN 80-86429-36-9
- VALENTA, M., MÜLLER, O. a kolektiv.** *Psychopedie*. Třetí aktualizované a rozšířené
vydání. Praha : Parta, 2007
- VYMĚTAL, J.** *Obecná psychoterapie*. 2. rozšířené a přepracované vydání. Praha :
Grada, 2004. ISBN 80-247-723-3

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 - textová verze webového dotazníku

PŘÍLOHA 1 - textová verze webového dotazníku

A. údaje o respondentovi

Pohlaví ..... věk ..... délka praxe ..... Pracuji v zařízení typu .....

maximální dosažené vzdělání ..... specializace studovaná .....

a) základní ..... d) VŠ bakalářský program ..... specializace v praxi .....

b) SŠ ..... e) VŠ magisterský program .....

c) vyšší odborné (DiS) ..... f) VŠ doktorský program .....

B. vztah respondent – práce

1) K práci speciálního pedagoga jsem se dostal

- a) vždycky jsem chtěl tuto práci dělat
- b) přešel jsem z jiného oboru
- c) máme doma postižené dítě
- d) z jiného důvodu

.....

2) Dá se říci, že se vaše motivace k práci během narůstající praxe měnila? Jak?
(např. nejdříve jsem viděl smysl v .....,
později v ..... protože .....)

.....

.....

3) Je práce speciálního pedagoga povolání, nebo práce jako každá jiná?

- a) je to práce jako každá jiná
- b) je to povolání, nikoliv zaměstnání

4) Proč právě vy? (Proč určitá skupina lidí tuto práci dělá a druhá skupina říká: "obdivuji vás, že děláte takovou práci. Já bych jí dělat nemohl." Tak proč právě vy jí dělat můžete? Proč patříte do té první skupiny lidí?) Je to tím, že máte nějaké zvláštnosti schopnosti či dovednosti, které druzí nemají? Nebo je to ničím úplně jiným?

.....

5) Považujete jistý zápal a nadšení důležité pro vaší práci?

- a) ano
- b) ne

6) Měl/a jste ve své práci speciálního pedagoga těžké nebo kritické období? Kdy jste ztratili zájem, motivaci, smysl své práce?

- a) ano, jednou
- b) ano, vícekrát
- c) ne

C. vliv práce na vnímání sebe sama

Jak souhlasíte s následujícími výroky? Prosím zakroužkujte

S+ – rozhodně souhlasím, došlo ke změně postoje

S – souhlasím, práce mne ovlivňuje;

N – nesouhlasím, práce mne neovlivňuje

N- - rozhodně nesouhlasím; není zde vztah

Díky práci speciálního pedagoga

7) jsem pro někoho nebo pro něco důležitý, a to mě uspokojuje	S+	S	N	N-
8) jsem vnitřně bohatší	S+	S	N	N-
9) si mě více lidí cení	S+	S	N	N-
10) jsem v životě aktivnější	S+	S	N	N-

D. vliv práce v mezilidských vztazích

Díky práci speciálního pedagoga

11) snadněji se vcítím do pocitů druhých lidí (empatie)	S+	S	N	N-
12) snadněji navazuji vztahy s neznámými lidmi v osobním životě	S+	S	N	N-
13) jsem otevřenější vůči druhým lidem	S+	S	N	N-
14) umím být striktní, je-li to třeba	S+	S	N	N-

E. vliv na životní filosofii

Práce jako běžná praxe spec.pedagoga

15) mi pomohla více si vážit lidského života	S+	S	N	N-
16) mě motivovala, abych se začal více zajímat o duchovní rozměr života	S+	S	N	N-
17) mi pomohla v orientaci v otázkách vlastního smyslu života	S+	S	N	N-
18) mi pomohla hledat v lidech to dobré	S+	S	N	N-

F. pohled na člověka, základní pohledy

19) Jak vnímáte člověka v obecném slova smyslu? Jaké máte předpoklady o lidské povaze?

- a) člověk je přirozeně zlý; destruktivnost je nedílnou součástí jeho povahy; může
- b) člověk je přirozeně dobrý, na vině je špatná společnost, výchova a příklady
- c) člověk není ani přirozeně dobrý, ani přirozeně zlý
- d) v člověku se nachází zlo i dobro
- e) nevidím důvod zabývat se otázkou „lidské přirozenosti“

20) soudobý model výuky obrazu člověka je biopsychosociální model člověka, což lze z určitého pohledu vnímat jako dynamickou složku člověka (projevy, vlivy).

Existuje podle vás něco jako podstata člověka (statická složka, např. duše)?

- a) myslím že ne, dokázal bych to zdůvodnit
- b) myslím že ne, ale nedokážu to zdůvodnit
- c) myslím že ano, dokázal bych to zdůvodnit
- d) myslím že ano, ale nedokážu to zdůvodnit
- e) ne, takováto úvaha je nesmyslná

21) Rozhodl-li se člověk, pak nejdůležitější roli z uvedených tří vlastností hraje

- a) fakt, že je svobodný
- b) okolnosti
- c) jeho charakter

22a) Jaká je nejsilnější pohnutka v člověku?

- a) láska
- b) egoismus
- c) uspokojení potřeb
- d) touha dosáhnout radosti, slasti (z prožitku, z vykonané práce)

e) jiná

22b) Považujete tuto pohnutku zároveň za správnou?

- a) ano
- b) ne

23) Má přirozená touha, snaha (např. chtít štěstí pro sebe, být plně sám sebou, rozvinout sebe ve svých schopnostech) etickou hodnotu?

- a) ano
- b) ne

24) Souhlasíte s tímto výrokem?

Člověk má vrozený sklon ke zlu ve své povaze; k jeho potlačení je nezbytný morální zákon; jinak by se člověk stal zvířetem a lidská společnost by skončila v divoké anarchii.

- a) ano
- b) ne
- c) případně uveďte důvod, proč souhlasíte či nesouhlasíte :

.....

G. ostatní pohledy a předpoklady

25) Přečtěte si následující dva výroky a rozhodněte, zda je považujete za obecně platné či neplatné.

25.1) „Pamatuj na své vlastní výhody, jednej podle toho, co je pro tebe nejlepší.; tím budeš také jednat pro nejlepší prospěch ostatních.“

25.2) „Nebud' sobecký a podříd' se něčemu důležitějšímu než jsi sám.“

- a) platí pouze první výrok a
1) považuji to za správné , 2) nepovažuji to za správné
- b) platí pouze druhý výrok a
1) považuji to za správné , 2) nepovažuji to za správné
- c) platí oba výroky a
1) považuji to za správné , 2) nepovažuji to za správné

26) Jste věřící?

- a) ano, aktivně se účastním bohoslužeb
- b) ano, jsem věřící, věřím v Boha
- c) něco je nad námi, ale jeho povahu či vlastnosti neznám
- d) ne, Bůh neexistuje
- e) .....

27) Je člověk svobodný?

- a) ANO, je svobodný
- b) NE, jedná pod vlivem racionálních determinant a iracionálních pohnutek, které nemůže vlastním vědomím rozpoznat.
- c) nemám jasno v této otázce, nevím

28) Otázka „existuje spravedlnost?“ je podle vás

- a) zcela relevantní otázka
- b) úsměvná otázka
- c) zbytečná otázka
- d) bylo by třeba více specifikovat pojem „spravedlnost“, je to příliš obecný termín

29) Když jste se setkali s postižením, nenapadlo vás někdy, že je to nespravedlnost?

- a) ne, to mě nenapadlo, takto nepřemýšlím
- b) ano, napadlo mě to
- c) ano, napadlo mě to a hledal jsem odpověď

30) může člověk docházet pravdivého poznání?

- a) člověk o skutečné povaze reality něco vědět může
- b) říci o něčem pravdu znamená znát úplně všechno; v tom je trochu problém
- c) jsme vázáni na hranice jazykového systému, v tom je problém
- d) jiná odpověď

.....

Děkuji za vyplnění dotazníku.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Vladimír Reško
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Jurkovičová Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Změna životních postojů v praxi speciálního pedagoga
Název v angličtině:	Change of the lifes' attitudes in profession of a special pedagogue
Anotace práce:	Práce se zaměřuje na zjištění vlivu praxe na osobnost speciálního pedagoga v oblastech vnímání sebe sama, v mezilidských vztazích a v oblasti životní filozofie; zjišťuje základní filozofické předpoklady, které má speciální pedagog o člověku.
Klíčová slova:	Osobnost, pojetí osobnosti, teorie osobnosti, světonázor, přesvědčení, svoboda, determinismus, postoje, předpoklady, transcendence, ABC systém, systém přesvědčení, speciální pedagog.
Anotace v angličtině:	The work focuses on the impact that teaching experience has on the personality of a special pedagogue in the areas of self perception, interpersonal relations, and philosophy of life; it discovers the fundamental philosophical presuppositions which a special pedagogue has about man.
Klíčová slova v angličtině:	personality, concept of personality, theory of personality, worldview, belief, freedom, determinism, attitudes, presuppositions, transcendence, ABC system, system of belief, speciál pedagogue
Přílohy vázané v práci:	1 CD
Rozsah práce:	61 (82 645 zn.), 5 s. příloh
Jazyk práce:	CZ